

LAPSEN YKSINÄISYYS PÄIVÄHOIDOSSA

Tietoa yksinäisyydestä, sekä ajatuksia siitä, miten vuorovaikutukseen on mahdollista vaikuttaa päivähoitossa

Anja Salmi

Lapset ja Perheet Kaste-hankkeen harjoittelija / Koske

Vars012 Varhaiskasvatuksen asiantuntijuutta syventävä harjoittelu /
Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteiden laitos, varhaiskasvatus

15.3.2010

SISÄLLYS

Alkusanat	3
Osa 1: Yksinäisyys ja ryhmässä ulkopuoliseksi jääminen.....	4
1.1 Lasten yksinäisyyden kokeminen	4
1.2 Yksinäisyyden tunnistaminen	6
1.3 Miksi lapset eivät pääse mukaan leikkeihin?.....	8
1.3.1 Lapsen sosiaaliset taidot.....	8
1.3.2 Ryhmän reaktion vaikutus lapsen käytökseen ja lapsen käytöksen vaikutus ryhmään	10
1.3.3 Lasten neuvottelut osallistumisesta.....	13
Lähteet:.....	14
Osa 2: Tavoitteena myönteinen vuorovaikutus.....	17
2.1 Tehtävä kasvattajille	17
2.1.1 Päivähoitohenkilöstön lapsiin kohdistama vuorovaikutus.....	18
2.1.2 Päivähoitohenkilöstön mahdollisuudet lisätä ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta	20
2.1.3 Päivähoitohenkilöstön keinot vaikuttaa lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen	21
2.2 Ideoita lapsiryhmätoimintaan.....	23
2.2.1 Laulut ja lorut aikuisen lapsen kohdistamassa vuorovaikutuksessa.....	23
2.2.2 Koko ryhmän toimintaa yhteenkuuluvuuden tunteen lisäämiseksi.....	27
2.2.3 Lapsen itsetunnon vahvistaminen ja vuorovaikutuksessa tarvittavien taitojen harjoittelu	29

Alkusanat

Oma kiinnostukseni lasten yksinäisyys -teemaan heräsi, kun luin Ahon ja Laineen (2004) teosta *Minä ja muut, Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen*. Huomasin, että yksinäisyys-teemasta puhutaan harvoin pienten lasten kohdalla. Lasten keskinäisistä suhteista ja sosiaalisista taidoista puhutaan, mutta yksinäisyyden näkökulma jää usein puuttumaan. Tutkimustakin päiväkotikäisten lasten yksinäisyyden kokemisesta on tehty vähän. Suomalainen tutkimus aiheesta löytyy Laineen ja Neitolan (2002) toimittamasta teoksesta. Tämä herättää kysymyksiä. Ajattelemmeko me, että pieni lapsi ei voi tuntea yksinäisyyttä? Tai että lapsi ei ole yksinäinen päivähoitossa?

Työni ensimmäiseen osaan olen koonnut tietoa yksinäisyydestä sekä tietoa siitä, minkä vuoksi lapsi saattaa kohdata ryhmän torjuntaa tai huomaamatta jättämistä. Teoriaosuus on sisällöltään hyvin pitkälti samaa kuin se, mistä kävin puhumassa päivähoiton kasvattajien kanssa Lapsen yksinäisyys päivähoitossa -koulutuksen aikana. Koulutusten pitäminen oli osa Lapset ja perheet Kaste-hankkeen harjoittelua.

Työni toinen osa koostuu ajatuksista siihen, miten voimme vaikuttaa aikuisen ja lapsen väliseen sekä lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen. Taustalla on seuraava ajatus: kun aikuisen ja lapsen välinen suhde muuttuu läheisemmäksi, ja lapsen kaverisuhteet muuttuvat myönteisemmiksi, vähenee todennäköisyys lapsen kokemalle yksinäisyydelle päivähoitossa. Keräsin työni toiseen osaan kasvattajien ajatuksia vuorovaikutustemasta, ja lisäsin siihen myös joitakin omia ajatuksiani ja kirjallisuutta. Kasvattajien ajatuksia keräsin lasten yksinäisyys päivähoitossa -koulutusten aikana.

Anja Salmi

Osa 1: Yksinäisyys ja ryhmässä ulkopuoliseksi jääminen

Tämä luku sisältää teoriaa lasten yksinäisyydestä päivähoitossa. Yksinäisyyden kokemisen ja sen tunnistamisen lisäksi luvussa tarkastellaan yksinäisyyteen johtavia syitä. Ne voivat olla lähtöisin niin lapsesta kuin ryhmästäkin. Teoriaosuuden aikana tulee myös esille, että aikuinenkin voi olla osallisena lapsen yksinäisyyden kokemiseen, vaikka sitä ei omana lukuna käsitelläkään.

1.1 Lasten yksinäisyyden kokeminen

Suomalaisille 5 - 7-vuotiaille päiväkotilapsille tehdyssä tutkimuksessa huomattiin, että 9,8 prosenttia tutkimuksen lapsista oli yksinäisiä (ks. Laine 2002, 46). Vastaavasti Cassidy ja Asher (1992) huomasivat samanikäisillä ulkomaisilla lapsilla, että noin 10 prosenttia heidän tutkimuksensa lapsista koki yksinäisyyttä tai tyytymättömyyttä olemassa oleviin sosiaalisiin suhteisiinsa. 5 - 7-vuotiaat lapset osasivat jo yhdistää yksinäisyyden yksinoloon ja surullisuuteen.

Voivatko tätä nuoremmat tuntea ja tiedostaa olevansa yksinäisiä? Mitä on ns. vauvojen kokema eroahdistus, kun vanhempi jättää hänet yksin? Mitä lapsi tuntee silloin, kun hän päivähoitossa takertuu kiinni vanhempaan, eikä halua päästää äitiä tai isää lähtemään? Itku on kova vanhemman lähdettyä, etenkin pienillä lapsilla ensimmäisten hoitopäivien aikana. Cassidy ja Asher (1992) mainitsivat, että jopa 5-vuotiailla lapsilla yksinäisyyttä on tunnistettu, tutkittu ja arvioitu. Parkhurst ja Hopmayer (1999) taas toteavat, että jo pienemmätkin voivat kokea yksinäisyyttä. Samaa mieltä oli päivähoiton henkilöstö, jonka kanssa kävin keskustelemassa lasten yksinäisyydestä. Myös he olivat sitä mieltä, että jo päivähoiton pienimmätkin lapset voivat kokea yksinäisyyttä.

Parkhurstin ja Hopmayerin (1999, 63-64, 70) mukaan vauvat ja pikkulapset eivät pysty vielä luokittelemaan tunteitaan ja puhumaan niistä. He kuitenkin tuntevat tunteita. Esimerkiksi kun lapsi yksin ollessaan kokee läheisyyden tarvetta hänelle läheiseen ihmiseen, hän voi olla yksinäinen. Lapsi voi olla yksinäinen myös esimerkiksi silloin, kun hänen nallensa on pestävänä. Tai kun hän on itselleen vieraassa ympäristössä. Myös vauvat ja pikkulapset arvostavat toisilta lapsilta saatuja kiintymyksen, huomion ja toveruuden osoituksia, ja he voivat olla yksinäisiä, jos kaveri ei ole lähellä. Nämä lapset tuntevat yksinäisyyden pelkona ja ahdistuksena. Vauvoja ja pikkulapsia vanhemmat päiväkotikiikäläiset lapset taas muodostavat kaverisuhteita, joissa on hauskaa leikkiä yhdessä, jakaa fantasioita ja huumoria. He arvostavat lasten keskinäistä ”me-henkeä”. Nämä lapset kokevat itsensä yksinäiseksi, kun heillä ei ole ketään kenen kanssa leikkiä. Tai silloin kun kukaan ei halua olla heidän kaverinsa. Nämä lapset tuntevat yksinäisyyden ikävystymisenä. (Parkhurst & Hopmayer 1999, 70.)

Hayden ym. (1988) tutkivat 3 – 8 luokkalaisten koululaisten yksinäisyyden selityksiä ja kuvauksia. Vaikka tutkimustulokset ovat koululaisten ajatuksia, voidaan niiden ajatella soveltuvan myös laajemmalle ikäryhmälle. Vastaukset Hayden ym. luokittelivat seuraavaan kolmeen ryhmään, jota he kutsuivat dimensioiksi: affektiivinen, kognitiivinen sekä tilannekohtaiset kontekstit. Affektiivinen tarkoittaa tunnepuolta. *Affektiivisessä dimensiossa* huomattiin, että tutkimuksen lapset olivat tietoisia yksinäisyyden tunteesta tai sen kokemisesta, ja he tiesivät yksinäisyyden olevan emootio. Lasten mielestä yksinäisyys oli epämiellyttäviä tunteita, etenkin surullisuutta tai

ikävystyneisyyttä. He viittasivat myös itsensä tarpeettomaksi ja ulkopuoliseksi tuntemiseen sekä tunteisiin siitä, että kukaan ei pidä lapsesta. Lapset ilmaisivat yksinäisyyttä myös vertauskuvallisin ilmaisuin, kuten että heistä tuntuu, että he ovat nurkassa, häkissä, kuussa tai pimeässä. (Asher ym. 1990 mukaan Hayden ym. 1988, 255-256.)

Kognitiivinen viittaa sanana mm. ajattelutoimintoihin ja asioiden havaitsemiseen. *Kognitiivisessa yksinäisyyden dimensiossa* yksinäisyys yhdistettiin tyydyttämättömiin sosiaalisiin suhteisiin. Lapset ilmaisivat seuran puutetta: heillä ei ollut leikkikaveria, juttukaveria, eikä ketään, jonka kanssa tehdä asioita yhdessä. Kognitiiviseen dimensioon kuului myös ryhmän hyväksymisen tunne, ryhmään kuulumisen ja sen jäsenenä olemisen tunne. Yksinäisyys oli tunne ulkopuoliseksi jäämisestä, ja yritystä tulla osaksi uutta ryhmää. Tähän dimensioon kuului myös emotionaalinen tuki, jolloin lapsilla ei ollut ketään kenen kanssa jakaa henkilökohtaisia ajatuksia, tai jonka puoleen olisi voinut kääntyä. Dimensio liittyi myös kiintymyksen tunteisiin. Tunteisiin siitä, että ei ole ketään, joka rakastaa lasta, joka pitäisi lapsesta, ja että lapsi on aivan yksin. Jotkut tutkimuksen lapsista mainitsivat myös luottamukseen ja uskollisuuteen liittyviä asioita, kuten luottamuksen puutetta, jatkuvaa kontaktien ylläpitoa, sekä arvostuksen ja hoivan puutetta. (Asher ym. 1990 mukaan Hayden ym. 1988, 255-256.)

Kolmas vastausten luokitteluryhmä eli dimensio oli *tilannekohtaiset kontekstit*, jotka liittyivät ihmissuhteisiin. Lapset yhdistivät yksinäisyyden kokemukset erilaisiin traumaattisiin tilanteisiin tai tapahtumiin: tärkeän ihmisen menettäminen, muutto tuntemattomaan ympäristöön ja hetkellinen tärkeän ihmisen poissaolo. Nämä olivat siis fyysistä erilleen jäämistä, mutta myös pyykkinen etääntyminen liittyi tähän luokkaan, kuten riitatilanne, torjuminen, uskollisuuden pettäminen, ulkopuoliseksi jääminen ja huomiotta jääminen. (Asher ym. 1990 mukaan Hayden ym. 1988, 255-256, ks. myös Hymel ym. 1999).

Yksinäisyyttä on tarkasteltu myös siitä näkökulmasta, mitä yhteyttä on yksinäisyyden kokemisella ja muista eristäytymisellä. Tutkimuksessa huomattiin, että lapsia oli kolmenlaisia. Lapsi saattaa olla eristäytynyt muista niin, että hän ei ole yksinäinen. Toinen lapsi taas saattaa kokea yksinäisyyttä, vaikka hänen ympärillään olisi ihmisiä. Kolmas lapsi taas voi olla sekä eristäytynyt muista että yksinäinen. Tässä englannissa tehdyssä tutkimuksessa huomattiin 4-9-vuotiaiden lasten kohdalla, että suurin osa lapsista ei ollut yksinäisiä tai eristäytyneitä muista. Yksinäisyyttä tai sosiaalista eristäytymistä oli 206 lapsella 640 lapsesta, ja vain 61 lasta tästä lapsimäärästä tunsivat sekä yksinäisyyttä että sosiaalista eristäytymistä. (Qualter & Munn 2002.)

Yksinäisen ongelmana on ystävien ja hyvien toverien puute, ja yksinäinen näkee toivottujen ja olemassa olevien sosiaalisten suhteiden välillä ristiriitaa (Laine 2004, 181-182). Vaikka näin onkin ja yksinäisyys ajatellaan usein kavereihin liittyvänä asiana, tulisi päivähoitossa kiinnittää huomiota myös lapsen ja kasvattajan väliseen suhteeseen. Lapsella olisi hyvä olla päivähoitossa aikuinen, johon hän voi kiintyä, ja jonka lähellä hän voi olla sen aikaa, kun oma vanhempi on töissä. Lapsi tarvitsee aikuisen, joka antaa hänelle turvaa. Hän tarvitsee myös toisia lapsia leikkiseurakseen. Aikuiset ja lapset ovat erilaatuisia suhteita lapselle.

Kuten aiemmin mainittu, yksinäisyys voi johtua läheisen henkilön, tai toisin sanoen henkilön johon on muodostettu kiintymyssuhde, poissaolosta. Lapsi saattaa päivähoitossa olla yksinäinen, koska hän ikävoi vanhempansa. Myös muutokset vaikuttavat lasten yksinäisyyden kokemiseen, kuten uuteen päiväkotiryhmään liittyminen tai kaverin lähteminen päiväkodista. Siinä vaiheessa kun lapsi siirtyy yhteisleikkiin, nousevat myös leikkikaverien läsnäolo lapselle tärkeäksi. Vaikka päiväkotikäiset lapset eivät vielä pohtisi kaverisuhteitaan kovin monesta näkökulmasta, he kuitenkin ymmärtävät, onko heillä sillä hetkellä leikkikaveria. Ja he tiedostavat myös aikuisten läsnäolon.

1.2 Yksinäisyyden tunnistaminen

Ystävyyssuhteet vaikuttavat emotionaaliseen hyvinvointiin, ja yksinäisyys voi olla mielenterveyttä uhkaava asia (Laine 2004, 181-182). Yksinäisyys on subjektiivinen eli henkilökohtainen kokemus (Laine 2004, 182), minkä vuoksi sitä on vaikea tunnistaa. Ulkopuolinen ei voi nähdä toisen ajatuksia. Ilmeisesti ei ole myöskään olemassa mitään tiettyä tapaa ilmaista yksinäisyyttä, sillä sitä ei tutkimuksissa tullut esille. Joten kasvattajille jää näin ollen vaihtoehdoksi havainnoida lasta ja lasten välistä vuorovaikutusta. Esimerkiksi seuraavia asioita:

- Minkälaisia ilmeitä, eleitä, asentoja lapsella on?
- Ovatko ne muuttuneet jotenkin viime aikoina?
- Näyttääkö lapsi tyytyväiseltä vai surulliselta?
- Mitä lapsi sanoo toisille, mitä muut sanovat hänelle?
- Pääseekö lapsi leikkeihin mukaan?

Myös lapsen leikkikavereilta voidaan kysellä, miksi lapsi ei ole leikissä mukana. Lapsilta kysymisen lisäksi kasvattaja voi kysellä lapsen vanhemmilta perheen tilanteesta, ja päätellä sen perusteella, mitä lapsi voisi tuntea.

Yksi tapa selvittää lapsen yksinäisyyttä on keskustella lapsen kanssa. Seuraavat kysymykset ovat Sandersonin ja Siegalin (1995) tutkimuksesta. He muokkasivat Asherin ym. (1984) kysymykset 4 - 5 -vuotiaalle sopiviksi. Lapset vastasivat kysymyksiin sanoilla kyllä tai ei. Kysymykset ovat suuntaa-antavia, ja lukija voi itse miettiä, miten niitä voisi soveltaa käytäntöön.

- 1 Onko sinusta helppo saada uusia kavereita päiväkodissa?
- 2 Onko sinulla joku, jonka kanssa voit puhua?
- 3 Onko sinun vaikea ystävystyä?
- 4 Onko sinulla paljon kavereita?
- 5 Löydätkö kaverin, kun tarvitset kaveria?
- 6 Onko sinusta vaikea saada muut lapset pitämään sinusta?
- 7 Tuletko hyvin toimeen toisten lasten kanssa?
- 8 Koetko, että jäät asioista ulkopuoliseksi?
- 9 Oletko mielestäsi pidetty muiden lasten keskuudessa päiväkodissasi?
- 10 Onko sinulla kavereita?

Lapsen kanssa voidaan myös käyttää kirjallisuutta ja kuvia tunteiden esille tuomiseen ja niistä keskustelemiseen. Lapsen kanssa voidaan keskustella esimerkiksi siitä, että mitä kuvan hahmo tuntee ja miksi. Sen avulla voi kysyä hienovaraisesti lapsen ajatuksia hänen omasta elämästään. Tai sitten voidaan esimerkiksi käyttää naamoja, joista lapsi näyttää, miltä hänestä sillä hetkellä tuntuu. Käytettäviä kasvojen ilmeitä ovat esimerkiksi naurava, neutraali ja surullinen naama.

Sen lisäksi että havainnoidaan lasten keskinäistä vuorovaikutusta ja kysytään lapselta hänen tunteistaan ja ajatuksiaan, on kasvattajan hyvä miettiä myös omaa suhdettaan lapseen. Miettimällä omaa suhdettaan lapseen kasvattajat voivat saada selville, onko lapsella edes yksi aikuinen päiväkodissa, jonka kanssa hän viihtyy ja johon hän voi turvautua. Mietittäviä kysymyksiä ovat esimerkiksi seuraavat:

- Onko lapsella edes yksi läheinen aikuinen ryhmässä?
- Miten etäinen tai läheinen henkilö aikuinen haluaa olla lapselle?
- Onko kasvattajalla aikaa kuunnella lasta?
- Onko kasvattajalla aikaa ottaa lapsi syliin ja olla lasta lähellä?
- Onko kasvattaja lämmin puheessa ja eleissään lasta kohtaan?
- Iloitsevatko lapsi ja kasvattajat yhdessäolosta?
- Toimiiko vuorovaikutus aikuisen ja lapsen välillä?
- Onko kasvattajilla myönteinen asenne kaikkia ryhmän lapsia kohtaan? Miten oma asenne vaikuttaa lasten kohteluun?

Päivähoidossa saattaa käydä esimerkiksi niin, että lapsi ei saa paljoa huomiota itselleen, jos hän vetäytyy passiiviseksi toiminnan seurailijaksi (Kalliala 2008, 232-240). Kasvattajan on hyvä tiedostaa, minkälaiset lapset saavat hänen huomiotaan, jotta hän voi vaikuttaa tilanteeseen. Lapsen yksinäisyys päivähoitossa -koulutusten aikana tuli esille, että mm. hiljaiset lapset ja eri asioista hyvin suoriutuvat lapset saattavat jäädä vähemmälle huomiolle kuin ne lapset, jotka hakevat itse aikuisen huomiota. Lisäksi muita lapsia enemmän huomiota saattavat saada pienet lapset ja erityistä tukea tarvitsevat lapset. Keskusteluissa huomattiin kasvattajan suhteen muodostuvan läheiseksi niihin lapsiin, joiden kanssa he viettävät paljon aikaa. Kiintymiseen vaikutti myös se, miten lapsi vastaa aikuisen vuorovaikutusaloitteisiin. Myös temperamentin näkökulma tuotiin esille. Kasvattajan ja lapsen temperamentti- ja yhteensopivuudella voi olla merkitystä siihen, minkälaiseksi aikuisen ja lapsen välinen suhde muodostuu.

Päivi Koiviston (2007, 138) väitöskirjan tulos on yllättävä. Tutkimuksessa huomattiin, että joillekin 5 – 6-vuotiaille lapsille oli epäselvää, ketä heidän ryhmänsä aikuisiin kuului. Koivisto arveli, että kuusivuotiaat lapset eivät enää ”leimaannu” omiin aikuisiin niin kuin pienemmät lapset. Hän ajatteli myös, että 5 – 6-vuotiaiden lasten elinpiiri on päiväkodissa laajempi kuin pienemmällä lapsilla. Lapset nimesivät ryhmään kuuluviksi myös muita itselleen tärkeitä päiväkodissa kohtaamiaan aikuisia. Koiviston tutkimustuloksesta voidaan päätellä, että päiväkodissa lapsille voi olla tärkeää saada myös muiden aikuisten kuin oman lapsiryhmän aikuisten huomiota.

Pienten lasten yksinäisyyttä arvioitaessa on muistettava, että mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä enemmän hän elää käsillä olevassa hetkessä. Lapsi voi yhdessä hetkessä kokea, että ei ole ketään kenen kanssa leikkiä, ja kun kaveri sitten löytyy, hän ei välttämättä enää muistakaan aiempia tunteitaan. Sen hetkiset tunteet voivat olla hyvinkin vahvat, mutta seuravana päivänä niitä ei välttämättä enää muisteta. Lapsen yksinäisyyttä arvioitaessa on hyvä myös ottaa huomioon, onko lapsi yksin omasta tahdostaan vai ei. Sillä yksin olo voi olla myös haluttua.

1.3 Miksi lapset eivät pääse mukaan leikkeihin?

1.3.1 Lapsen sosiaaliset taidot

5 – 7-vuotiaiden lasten kohdalla huomattiin, että yksinäisillä lapsilla oli selvästi ei-yksinäisiä lapsia heikompi minäkäsitys. Lapset olivat kuitenkin itseensä tyytyväisiä. Kasvattajien mukaan yksinäisillä lapsilla oli muita heikompi itsetunto. Heillä huomattiin myös sosiaalisten taitojen olevan ei-yksinäisiä lapsia heikommat. Lapsille oli vaikeaa hallita tunteenilmaisua, toimia yhteistyössä, päästä mukaan leikkiin, tehdä kompromisseja, noudattaa ohjeita ja tehdä aloitteita. Heillä oli aggressiivinen käytös riita- ja kiusaamistilanteissa yleistä. (Junntila ym. 2002, 73-78.) Cassidy ja Asherin (1992) tutkimuksessa 5 – 7-vuotiaiden lasten yksinäisyys oli yhteydessä toverien hyväksyntään ja siihen, minkälaista palautetta he saivat heiltä. Vähiten toveripiirissä hyväksytyillä lapsilla oli muita enemmän aggressiivisuutta, häiritsevää käyttäytymistä, ujoa tai sisäänpäin kääntynyttä käyttäytymistä ja vähemmän prososiaalista käyttäytymistä (mikä tarkoittaa auttavaa käyttäytymistä).

Edellä mainitut taidot ovat osa sosiaalista kompetenssia. Ruotsalaisessa tutkimuksessa koottiin 1 – 5-vuotiaiden lapsiryhmien aikuisten ajatuksia siitä, minkälainen on sosiaalisesti kompetentti lapsi. Kasvattajien mainitsemista lasten taidoista koottiin seuraavia tutkimustuloksia:

Sosiaalisesti kompetentin lapsen taitoja ovat

- Itsetunto: itsevarmuus näyttää tunteitaan ja ilmaista ideoitaan, uskallus kokeilla ja etsiä uusia ratkaisuja
- Empatia: lapset ymmärtävät omia ja toisten kokemuksia ja tunteita
- Autonomia: lapsella on itsenäisyyttä ja hän pystyy päättämään omista asioistaan. Hän ymmärtää ympäristöstä, kuinka hänen täytyy toimia
- Osallistuminen: lapsi on ulospäin suuntautunut, kiinnostunut ihmisistä ja hän osallistuu päiväkodin eri toimintoihin
- Lapsella on hyviä ongelmanratkaisutaitoja. Lapset pystyvät selvittämään riitatilanteet vertaistensa kanssa ikäkaudelleen ominaisella tavalla
- Vuorovaikutus: lapset ovat vastavuoroisia ja pystyvät vuorottelemaan, kun he ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Lapset ovat taitavia vuorovaikutuksessa sekä aikuisten että lasten kanssa
- Suosio: Vertaiset pitävät lapsesta ja hän on ns. hyvä kaveri heille. Hän osaa myös leikkiä erilaisten lasten kanssa
- Vertaisryhmän johtajuus: leikissä lapsi kykenee innostamaan muita ja ylläpitämään heidän mielenkiintoaan. Hän pystyy myös organisoimaan leikkiä niin, että siinä on vähän ristiriitatilanteita.
- Lapsi on taitava kommunikoidaan niin verbaalisesti kuin ilman sanojakin. Lapsi ymmärtää mitä muut sanovat ja pystyy kommunikoidaan monella eri tapaa

Edellä mainittuja tutkimustuloksia tulee tarkastella lasten kehittymisen näkökulmasta. Monia taitoja vasta opetellaan päiväkotikäisinä. Mutta tulokset antavat näkökulmia siihen, minkälaiset taidot saattavat olla yhteydessä siihen, toimiiko lapsen ja aikuisen tai lasten keskinäinen vuorovaikutus.

Agvidioun (2002) tutkimuksen mukaan lapsille on tärkeää ystävyyssuhteita muodostettaessa ja jatkettaessa jatkuvuus, toisilta myönteisen huomion saaminen, toisista välittäminen ja toisen

tukeminen, vastavuoroinen pitäminen, auttava käyttäytyminen, toisen hyväksyminen, ja että lapset pystyvät leikkimään toistensa kanssa. Lapsi etsii itselleen uusia ystäviä, jos toinen lapsi on määräilevä, väkivaltainen, epäkohtelias tai jos riidat vaikuttavat ystävyysuhteeseen.

Fantuzzo ym. (1995) tekivät lasten vuorovaikutteisen leikkikäyttäytymisen havainnointiin seuraavat luokittelut, joita ei ole tarkoitettu lasten luokitteluun vaan käyttäytymisen havainnointiin:

Leikin häiritsijä

- aloittaa tappeluja ja riitoja
- muut torjuvat häntä
- ei vuorottele
- ei jaa leikkikaluja
- juoruilee
- rikkoo toisten leluja
- verbaalisesti hyökkäävä
- itkee, kitisee, on kiivasluonteinen
- ottaa toisten esineitä
- on fyysisesti aggressiivinen

Leikistä irrallaan, ulkopuolella

- pysyttelee leikkiryhmän ulkopuolella
- vetäytyy
- kuljeskelee päämäärättömästi
- muut eivät kiinnitä häneen huomiota
- häntä ei kutsuta leikkiryhmiin
- kieltäytyy leikistä, kun hänet kutsutaan mukaan
- hämmentyy leikkiessä
- tarvitsee opettajan ohjausta
- näyttää onnettomalta
- hänellä on vaikeuksia vaihtaa yhdestä aktiviteetista toiseen

Vuorovaikutuksen vahvuus ja johtajuuden aste

- jakaa ideoita
- ohjaa toisia lapsia
- auttaa toisia lapsia
- auttaa selvittämään lasten riitoja
- ohjaa toisten toimintaa kohteliaasti
- rohkaisee muita tulemaan mukaan leikkiin
- osoittaa luovuutta leikkien ja niiden tarinoiden muodostamisessa

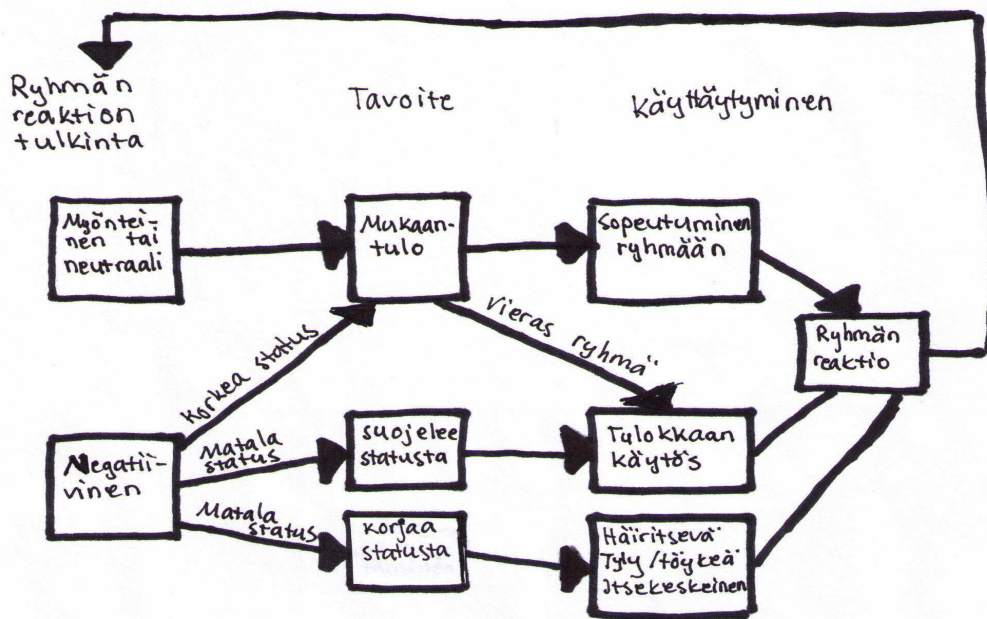
Kolmen kategorian avulla voi havainnoida, miksi jotkut lapsista onnistuvat luomaan ja ylläpitämään leikissä vuorovaikutusta. Ensimmäisessä ryhmässä ovat aggressiiviset ja antisosiaaliset leikkikäyttäytymiset, jotka voivat johtaa lasten torjuntaan. Seuraavassa ryhmässä ovat sosiaaliseen leikkiin osallistumattomat lapset. Viimeisessä ryhmässä on ryhmässä suosittujen lasten toimintamuotoja.

Eli lapsen vuorovaikutustaidot vaikuttavat siihen, kuinka muut hänet hyväksyvät. Niin yksinäisillä kuin muillakin ryhmässä ulkopuoliseksi jäävillä lapsilla voi olla sellaista käyttäytymistä, jota muut eivät arvosta. Siksi olisikin hyvä havainnoida näiden lasten käytöstä ja vuorovaikutustapoja, jotta vaihtoehtoisia tapoja voidaan opettaa ja mallittaa lapselle sekä harjoitella niitä lapsen kanssa.

1.3.2 Ryhmän reaktion vaikutus lapsen käyttökseen ja lapsen käyttökseen vaikutus ryhmään

Avgitidoun (2002) mukaan lasten sosiaalisen kompetenssin kehittyneisyys ei takaa vuorovaikutuksen onnistumista lasten kesken. Vuorovaikutuksen onnistumiseen vaikuttavat sosiaalisen kompetenssin lisäksi lapsen suhde muihin lapsiin sekä se, miten suosittu lapsi on vertaistensa keskuudessa. Lehtisen (2000, 82-145) tutkimuksen mukaan lapset rakentavatkin omaa asemaansa ryhmässään. Asema tarkoittaa samaa kuin status, ja se tarkoittaa sitä, kuinka pidetty lapsi on vertaistensa keskuudessa. Sillä on merkitystä mm. siinä, kuka määrää kuka pääsee leikkiin mukaan. Lehtisen mukaan lapsia on erilaisia neuvotteluaktiivisuudeltaan: jotkut rakentavat aktiivisesti omaa asemaansa ryhmässä, osa ei pyri siihen voimallisesti ja osa ottaa asemansa annettuna. Lapset neuvottelevat verbaalisesti (eli sanallisesti) ja nonverbaalisesti (kehon kieli) viestien, käyttäen ilmeitä, eleitä, erilaisia kontakteja ja fyysistä toimintaa. Neuvottelut näkyvät myös päiväkodin arjessa, sillä lapset neuvottelevat keskinäisestä kanssaolemisesta päivittäin.

Putallaz ja Wasserman (1990, 84-85) ovat hahmotelleet kuvion siitä, miten lapsen käytös ja ryhmän käytös vaikuttavat toisiinsa. Optimaalisessa tilanteessa lapsi ei kohtaa ryhmän torjuntaa yrittäessään liittyä ryhmän toimintaan. Lapsi havaitsee sen, hakeutuu mukaan ryhmän toimintaan mukautumalla ryhmään ja olemalla myönteinen.

KUVIO 1. Ehdotus lasten mukaantulokäyttäytymisen malliksi (Putallaz & Wasserman 1990, 85).

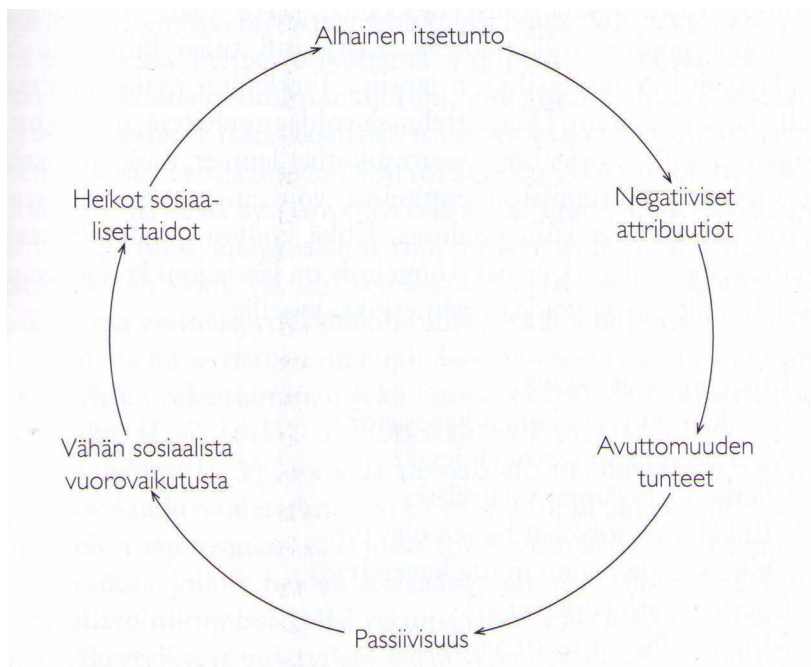
Ryhmän uuden lapsen, tulokkaan, käytös on Putallazin ja Wassermanin mielestä (1990, 75) aluksi passiivista ryhmän toiminnan seuraamista. Se vähenee päivien myötä, jolloin lapsi on enemmän vuorovaikutuksessa ryhmän jäsenten kanssa. Lapsi oppii havainnoimalla ryhmän normeja ja ryhmän toiminnan puitteet. Kun lapsi toimii niiden mukaan ja tekee samaa kuin ryhmä, niin ryhmä kokee, että lapsi jakaa heidän näkemyksiään. Tällöin he ottavat lapsen helpommin vastaan. Passiivinen havainnointi ei aiheuta ryhmän torjuntaa, mutta sillä voi vaikuttaa vain vähän ryhmän hyväksyntään. Jos lapsi heti alkuun pyrkii ohjaamaan ryhmää, se voi joko onnistua tai sitten hänet torjutaan.

Onnistunutta meneillään olevaan toimintaan liittymistä edeltää kohderyhmän jäsenten havainnointi, jotta lapsi voi valita sopivan tavan lähestyä lapsia. Epäonnistunut liittyminen sisältää liian pitkää ryhmän ulkopuolelle jättäytymistä tai häiritsevää, ei ryhmän normien mukaista käyttäytymistä. Vähemmän toimivat strategiat voivat liittyä sekä lapsen taitoihin että motivationaaliseen perustaan. Lapset, joilla on alhaisempi status eli asema ryhmässä, pyrkivät säilyttämään kasvonsa, kun ryhmä vastaa heille liian negatiivisesti. Tällöin he saattavat valita toimintatapoja, jotka eivät johda ryhmän hyväksymiseen ja alhainen asema jatkuu. (Putallaz & Wasserman 1990, 85-86.)

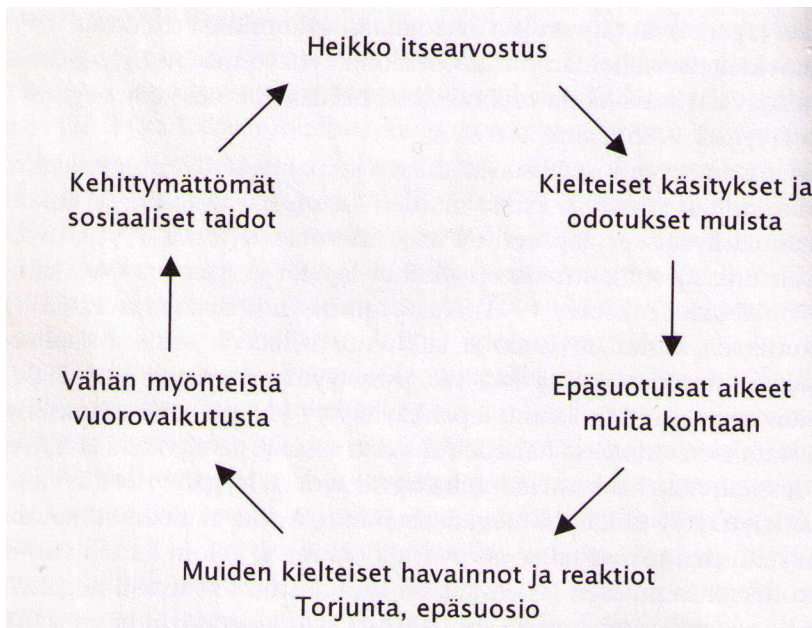
Lapsilla on erilaisia tavoitteita. Jotkut pyrkivät pääsemään mukaan ryhmän toimintaan, toiset yrittävät vaikuttaa statukseensa tai suhteeseensa ryhmän jäseniin. Jos lapsi kohtaa negatiivisia ryhmän reaktioita, hän saattaa yrittää suojella statustaan ja säilyttää kasvonsa. Hän yrittää selvittää statukseensa kohdistuneesta hyökkäyksestä. Lapset saattavat odottaa jatkuvaa torjuntaa ja he pyrkivät hillitsemään toisten reaktioita käyttämällä epäsuoria mukaansäilytykeinoja, jotka tyypillisesti saavat vähän vastustusta. Tällöin he välttävät suurempia, riskialttiimpia strategioita kunnes he ovat saaneet myönteisempää palautetta ryhmäläisiltä. (Putallaz & Wasserman 1990, 76.)

Toinen strategia kohdata ryhmän negatiivisia palautteita, ja toinen keino säilyttää kasvonsa, on suoraan kohdata ryhmän torjunta ja yrittää nostaa omaa statusta korjaamalla sitä muiden silmissä. Tällöin lapset saattavat yrittää yhtenäistää statusta ryhtymällä tulkitsemaan myönteisesti omia ominaisuuksiaan ja kritisoida ryhmän jäseniä. He saattavat myös yrittää mennä mukaan ryhmän toimintoihin vetoamalla sääntöihin tai auktoriteetin omaavaan aikuiseen. Nämä keinot eivät johda ryhmän hyväksyntään, mutta suojelevat lapsen statusta. (Putallaz & Wasserman 1990, 76.)

Myös muut kuin Putallaz ja Wasserman ovat pohtineet ihmisten välistä vuorovaikutusta. Seuraavissa kahdessa kuviossa kuvataan kierrettä, johon lapsi voi joutua:

KUVIO 2. Yksinäisyyden umpikuja (Laine 2004, 193).

KUVIO 3: Negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessi (Laine 2002, 36).

Kummastakin kehästä voi havaita, että lapsen itsetunto ja käsitykset itsestään vaikuttavat siihen, mitä hän ajattelee muiden ajattelevan hänestä. Se taas johtaa sellaisiin tunteisiin ja / tai käyttäytymiseen, jotka vaikuttavat siihen, hyväksyvätkö muut hänet. Se taas vaikuttaa sosiaalisen vuorovaikutuksen määrään. Myönteisen vuorovaikutuksen vähäinen määrä johtaa siihen, että lapsi ei voi harjoitella sosiaalisia taitojaan ja oppia toimimaan toisten lasten kanssa. Kun lapsi ei opi tulemaan toimeen toisten lasten kanssa, hän saa muilta huonoa palautetta toiminnastaan, mikä taas vaikuttaa hänen käsityksiin itsestään. Ja tästä kehä lähtee uudelle kierrokselle. Siksi tulisi niin yksinäisten kuin muidenkin lasten kohdalla huomioida, että onko lapsi tällaisessa kehässä ja millä tavoin hänet voi siitä hakea pois.

Yksinäisyyden kehästä mainitaan, että negatiiviset attribuutiot ovat sitä, että ihminen ajattelee yksinäisyyden johtuvan kontrolloimattomista sisäisistä syistä. Hän ei ajattele, että epäonnistuminen vuorovaikutuksessa johtuisi tilannetekijöistä tai että erilaisten strategioiden käyttö voisi johtaa ryhmään mukaan pääsemiseen. Sosiaalisilta taidoiltaan kyvyttömäksi itsensä tunteva kokee itsensä avuttomaksi ja passivoituu vuorovaikutussuhteissa. (Laine 2004, 193-194.) Mitä pienempi lapsi on, sitä vähemmän hän kuitenkin kykenee ajattelemaan asioita monesta näkökulmasta, minkä vuoksi toinen vuorovaikutuskehästä saattaa sopia paremmin päivähoiton käyttöön. Ensimmäisestä kehästä on hyvä huomioida itsetunnon vahvistaminen päiväkotikäisillä lapsilla, sillä kehittyvä itsetunto voi näkyä myös lasten vuorovaikutuksessa.

1.3.3 Lasten neuvottelut osallistumisesta

Lapsen sosiaalisen kompetenssin ja hänen asemansa lisäksi lasten neuvotteluissa näkyvät myös päiväkotin instituution sisäiset säännöt. Lehtisen (2000, 82-145) mukaan päiväkodin normit ja säännöt vaikuttavat neuvotteluihin, kuten myös tilat ja kulttuuriset säännöt. Strandellin (1997) mukaan sosiaaliset ja tilalliset jaot, säännöt, iän mukaiset luokittelut, aikataulut, päivien rutiinit ja lasten päiviä jäsentävät asiat vaikuttavat lasten keskusteluihin ja päivän organisointiin (Strandell 1997).

Kronqvist (2004) tutki 1,5 - 6,5-vuotiaiden lasten leikin aloittamista, yhteistoimintaa sekä konfliktitilanteita. Yhteistoimintaa syntyi useimmiten tilanteissa, joissa ei ollut vielä alkanut leikkiä tai kun lapsilla oli rinnakkaisleikkiä. Seurailu ja vaeltelu edelsivät yhteistoiminnan rakentumista. Tutkimuksen lapset tekivät runsaasti verbalisia aloitteita, jotka olivat useimmiten kysymyksiä, leikkialoitteita ja elealoitteita. Aloitteisiin reagoitiin kuitenkin eniten jättämällä ne huomiotta sekä seuraamalla aloitteen tekijän toimintaa. Elemyöntymisen ja -suostumisen oli myös yleistä. Alkaneista leikeistä puolet jatkui teemaltaan samana tai muuttuneena, ja muut loppuivat. Lasten väliset konfliktit liittyivät eniten esineisiin, leikkiipaikkaan ja alueeseen sekä sääntöihin.

Jotta lapsi pääsee leikkiin mukaan, on hänen siis tunnistettava, millä tavoin hän voisi yrittää liittyä siihen. Lapset neuvottelevat tästä yhdessä olosta. Tutkimuksen perusteella voisi päätellä, että lapsi ei saa lannistua, jos ensimmäinen liittymiskeino ei onnistu. Lapsen on kokeiltava vaihtoehtoisia tapoja, joista jokin saattaa tuottaa halutun tuloksen..

Lapset saattavat neuvotteluissa käyttää valtakeinoja saadakseen toisia lapsia puolelleen. Lapsen yksinäisyys päivähoitossa -koulutusten aikana tuli esille, että lapset saattavat esimerkiksi tuoda kotoaan esineitä, ja niiden avulla yrittää saada ystäviä. Yksi keino yrittää saada omia ajatuksiaan läpi ja saada haluamiansa kavereita on vedota esimerkiksi synttärjuhliin osallistumiseen. Myös lasten harrastukset saattavat näkyä neuvotteluissa siinä, kuka on kenenkin kanssa.

Edellä mainittujen lisäksi lasten keskusteluissa voi näkyä myös median vaikutus. Lapset saattavat perustella leikkiin mukaan ottamista sillä, että lapset ovat katsoneet samaa televisio-ohjelmaa, joten he tietävät leikissä tarvittavat roolihahmot. Muita neuvotteluissa näkyviä asioita voivat olla esimerkiksi erilainen kulttuuritausta, sukupuoli ja lapsen kehitystaso, jotka vaikuttavat neuvotteluihin yhdessäolosta. Myös aiemmat kokemukset esimerkiksi yhteisleikin onnistumisesta saattavat muistua näissä tilanteissa mieleen ja toimia leikkikaverin valinnan kriteerinä.

Lasten välisten neuvottelujen lisäksi on olemassa mielenkiintoisen tutkimus siitä, miten lapset puolustavat leikistä poissulkemista. Lapsen yksinäisyys päivähoitossa -koulutusten aikana huomattiin, että Corsaron (1985, 128-132) luokittelemat perustelut ovat edelleenkin ajankohtaisia, ja ne näkyvät lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Leikistä poissulkemisen puolustustapoja ovat seuraavat:

1 Sanallinen vastustus, ei puolustusta

- Esiintyi ainoastaan ensimmäisenä reaktiona lähestymisyrikykseen. Jos mukaantuloyritys jatkui, käytettiin jotakin seuraavista:

2 Mainitaan sattumanvaraisia / mielivaltaisia sääntöjä (arbitrary rules)

- Leikistä poissulkija muodostaa säännöt omien tarpeiden ja halujen mukaan tai ulkoisten havaintojen mukaan (kuten sukupuoli, vaatteet)

3 Väitteet esineiden tai leikkialueen omistuksesta

- Perustuivat ajalliseen näkökulmiin omistamisesta

4 Tilan tai ihmismäärän mainitseminen

- Lapset tiedostavat, että vuorovaikutus voi loppua jos leikkialueelle tulee liikaa lapsia

5 Ystävyyden kieltäminen

- Lapset perustelevat ystävyydellä puolustettavien ja tungettelijoiden erot
- Pitäminen arvioidaan hetken mukaan

Corsaron (1985, 126-133) mukaan lasten sulkiessa toisia pois leikistä vedotaan yleisimmin omistukseen tai liian suureen osallistujamäärään.

Yhteenvetona tästä ja edellisistä luvuista voi huomata, että lasten yksinjäminen ja mahdollinen yksinäisyyden kokeminen voivat olla peräisin lapsesta johtuvista syistä tai ympäristöstä / muista ihmisistä johtuvista syistä. Siksi lapsen yksinjämistä tulisi tarkastella monesta näkökulmasta. Lapsen yksinjäamiseen olisi hyvä kiinnittää erityisesti silloin huomiota, kun yksinjäminen ja muiden torjuminen on jatkuvaa. Sekä silloin, kun lapsi ei näytä tyytyväiseltä, vaan ennemminkin surulliselta.

Lähteet:

Avgitidou, S. 2002. Social competencies in the formation and maintenance of children's friendship in early schooling. Teoksessa Lohmander, M. K. Social competence and communication. Researching Early Childhood 4. Early childhood research and development centre, Göteborg University, 9-26.

Asher, S. R., Parkhurst, J. T., Hymel, S. & Gladys, A. W. 1990. Peer rejection and loneliness in childhood. Teoksessa S. R. Asher & J. D. Coie (toim.) Peer rejection in childhood. Cambridge: Cambridge University Press, 253-273.

Cassidy, J. & Asher, S.R. 1992. Loneliness and peer relations in young children. Child development 63, 350-365.

Corsaro, W. A. 1985. Friendship and peer culture in the early years. Norwood, New Jersey: Ablex.

Fantuzzo, J., Sutton-Smith, B., Coolahan, K. C., Manz, P. H., Canning, S. & Debnam, B. 1995. Assessment of preschool play interaction behaviours in young low-income children: Penn interactive Peer play scale. Early Childhood Research Quarterly, 10, 105-120.

Hymel, S., Tarulli, D., Thomson, H., Terrell-Deutsch. 1999. Loneliness through the eyes of children. Teoksessa Rotenberg, K. J. & Hymel, S. Loneliness in childhood and adolescence. Cambridge: Cambridge University Press, 80-106.

- Junttila, N., Kaarakainen, M-T., Neitola, M., Salminen, T., Talo, J. & Votkin, H. 2002. Lasten minäkäsitys ja käyttäytymispiirteet. Yksinäiset. Teoksessa Laine, K. & Neitola, M. (toim.) Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Kasvatusalan tutkimuksia. Research on educational sciences 11. Suomen kasvatustieteellinen seura, 51-94.
- Kalliala, M. 2008. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Koivisto, P. 2007. ”Yksilöllistä huomiota arkisissa tilanteissa”. Päiväkodin toimintakulttuurin kehittäminen lasten itsetuntoa vahvistavaksi. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä studies in education, psychology and social research 311. Jyväskylän yliopisto.
- Kronqvist, E.-L. 2004. Mitä lapsiryhmässä tapahtuu? Pienten lasten yhteistoiminta, sen rakentuminen ja kehittyminen spontaaneissa leikki-tilanteissa. Kasvatustieteiden tiedekunta. Kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikkö. Oulun yliopisto. Väitöskirja.
- Laine, K. 2002. Vertaisryhmä ja syrjäytyminen. Sosiaalisen vuorovaikutuksen kehä ja syrjäytyminen. Teoksessa Laine, K. & Neitola, M. (toim.) Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Kasvatusalan tutkimuksia. Research on educational sciences 11. Suomen kasvatustieteellinen seura, 32-38.
- Laine, K. 2002. Lasten syrjäytymisriskien yleisyys ja kasautuminen. Teoksessa Laine, K. & Neitola, M. (toim.) Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Kasvatusalan tutkimuksia. Research on educational sciences 11. Suomen kasvatustieteellinen seura, 45-50.
- Laine, K. 2004. Ihmissuhteet. Yksinäisyys. Teoksessa S. Aho & K. Laine. Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Helsinki: Otava, 181-199.
- Laine, K., Neitola, M., Talo, J., Junttila, N., Salminen, T., Votkin, H. & Kuusinen, T. S. 2002. Syrjäytymisriskien arvioiminen. Teoksessa Laine, K. & Neitola, M. (toim.) Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Kasvatusalan tutkimuksia. Research on educational sciences 11. Suomen kasvatustieteellinen seura, 39-44.
- Lehtinen, A-R. 2000. Lasten kesken. Lapset toimijoina päiväkodissa. SoPhi 55. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja.
- Lillvist, A., Sandberg, A., Björck-Åkesson, E. & Granlund, M. 2009. The construct of social competence. How preschool teachers define social competence in young children. International Journal of Early Childhood 41 (1), 51-68.
- Parkhurst, J. T. & Hopmeyer, A. 1999. Developmental change in the sources of loneliness in childhood and adolescence: Constructing a theoretical model. Teoksessa K.J. Rotenberg & S. Hymel. Loneliness in childhood and adolescence. Cambridge: Cambridge University Press, 56-79.
- Putallaz, M. & Wasserman, A. 1990. Children's entry behavior. Teoksessa S. R. Asher & J. D. Coie. Peer rejection in childhood. Cambridge: Cambridge university press, 60-89.
- Sanderson, J. A. & Siegal, M. (1995). Loneliness and stable friendship in rejected and nonrejected preschoolers. Journal of Applied Developmental Psychology 16 (4), 555-567.

Strandell, H. 1997. Doing reality with play. Play as a children's resource in organizing everyday life in daycare centres. *Childhood*, 4, 445-464.

Qualter, P. & Munn, P. 2002. The separateness of social and emotional loneliness in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43 (2), 233-244.

Toissijaiset lähteet:

Asher, S. R., Hymel, S., & Renshaw, P.D. (1984). Loneliness in children. *Child Development*, 55, 1457-1464.

Hayden, L., Tarulli, D., & Hymel, S. (1998, May). Children talk about loneliness. Paper presented at biennial meeting of the University of Waterloo Conference on Child Development, Waterloo, Ontario.

Osa 2: Tavoitteena myönteinen vuorovaikutus

Tämän luvun tarkoituksena on herättää ajatuksia ja esittää ideoita siihen, miten kasvattaja voi vaikuttaa lapsesta lähtöisin olevaan ja lapsen saamaan vuorovaikutukseen. Kasvattajien ajatusten koonnin lisäksi tämä luku sisältää joitakin omia ajatuksiani siitä, mikä on huomioimisen arvoista kasvattajien ja lasten välisessä sekä lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Ajatukseni ovat osittain sitä, mitä yleensäkin ajatellaan hyvästä vuorovaikutuksesta ja sen muuttamisesta myönteisemmäksi. Tuon esille myös kirjallisuudesta nostettuja ideoita siihen, miten lapsen yksinäisyyden kokemiseen ja yleensäkin lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen voidaan vaikuttaa. Lastenkirjat ja laulukirjat löytyvät Jyväskylän kaupungin kirjastosta.

2.1 Tehtävä kasvattajille

Tähän työni lukuun on koottu niiden kasvattajien ajatuksia, jotka osallistuivat Lapset ja perheet Kaste -hankkeen Lapsen yksinäisyys päivähoitossa -koulutukseen. Kasvattajille annettiin tehtäväksi pohtia vuorovaikutusteemaa heidän oman lapsiryhmänsä osalta. Tarkoituksena oli tätä kautta löytää ajatuksia siihen, miten yksinäisen lapsen sosiaalisiin suhteisiin voidaan vaikuttaa niin, että lapsi ei kokisi itseään yksinäiseksi. Kasvattajille annettiin seuraava tehtävä:

Tarkkailkaa seuraavien viikkojen aikana omaa työtänne. Kirjatkaa jokaisesta kohdasta ylös, mitä teette nyt, ja mitä voisitte vielä tehdä. Miettikää myös konkreettisia esimerkkejä, joilla voitte vaikuttaa kohtiin 1 – 3, kuten leikkejä. Yksin ja tiimissä pohdittavat asiat ovat seuraavat:

1. Miten aikuinen voi vaikuttaa siihen, että aikuisen ja lapsen välinen suhde muodostuu läheiseksi?
2. Millä tavoin lisätään koko ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta?
3. Millä tavoin voitte vaikuttaa siihen, että lasten keskinäinen vuorovaikutus tulee myönteisemmäksi?

Koulutukseen sisältyvä tehtävä annettiin päiväkotien ja ryhmäperhepäivähoidon kasvattajille luennon lopussa. Luennon aikana käsiteltiin hyvin pitkälti samoja asioita, mitkä tulivat tämän työn ensimmäisessä pääluvussa esille. Tehtävää käytiin kasvattajien kanssa läpi toisella tapaamiskerralla, joka oli noin kahden tai kolmen viikon päästä tehtävänannosta.

18 lapsiryhmän aikuiset palauttivat muistiinpanonsa yhteenvedon tekemistä varten, joiden pohjalta koottiin yleisempi katsaus kasvattajien ajatuksista. Useimmissa ryhmissä vastattiin kysymyksiin erittelemättä sitä, mitä kasvattajat tekevät nyt tai voisivat vielä tehdä. Kysymyksiin vastattiin ilmeisesti yleisluontoisemmin siitä, mitä kasvattajat ajattelevat asioista. Ja kysymyksiin vastattiin myös sen pohjalta, mitä kasvattajat tekevät omassa ryhmässään.

2.1.1 Päivähoitohenkilöstön lapsiin kohdistama vuorovaikutus

Kasvattajien ensimmäinen tehtävä oli pohtia yksin ja tiimissä seuraavaa kysymystä, johon oli tarkoitus vastata oman lapsiryhmän osalta:

Miten aikuinen voi vaikuttaa siihen, että aikuisen ja lapsen välinen suhde muodostuu läheiseksi?

Päivähoidon kasvattajat pohtivat aikuisen ja lapsen välisen myönteisen suhteen muodostumista, ja he mainitsivat siinä aikuisen vuorovaikutustaitoja. Keinot, joilla lapseen otetaan kontaktia, ovat mm. katsekontakti ja hymy. Lapsen aito kuunteleminen nähdään tärkeänä asiana läheisen suhteen muodostumisessa, sekä lapsen lähellä oleminen. Jotta lapseen muodostuisi läheinen suhde, tulisi aikuisen olla aidosti läsnä siinä tilanteessa, jossa hän on lapsen kanssa. Ja hänen tulisi vastata lapsen kommunikaatioaloitteisiin. Aikuisen on myös hyvä varata aikaa lapseen tutustumiseen ja antaa hänelle muulloinkin aikaansa. Sekä aistia lapsen tunnetiloja, ja vastata lapsen tarpeisiin. Aikuisen ja lapsen välisen hyvän suhteen muodostuminen ei saisi jäädä lapsen vastuulle, vaan aikuisen tulisi panostaa sen muodostumiseen ja ylläpitämiseen.

Aikuisen ja lapsen läheisen suhteen muodostumiseen vaikuttaa se, mitä aikuinen ajattelee lapsesta ja kuinka hän kohtelee lasta. Aikuisen ja lapsen välisen hyvän suhteen muodostumiseen vaikuttaa aikuisen myönteinen suhtautuminen lapseen. Kasvattajat mainitsivat myös lapsen kunnioittamisen, lapsen mielipiteiden ja kokemusten kunnioittamisen sekä lapsen huomioimisen ja arvostavan asenteen lasta kohtaan. Erään ryhmän aikuisten mukaan lapsi vaistoaa sen, jos aikuinen kunnioittaa lasta, eikä aliarvioi häntä. Se vaikuttaa luottamuksen syntymiseen, jonka lapsi kohdistaa aikuiseen. Päivähoidon kasvattajat pohtivat myös, että aikuisen ja kasvattajan suhteen laatuun vaikuttaa sekin, että aikuinen välittää lapsesta: että hän ottaa lapseen kontaktia päivittäin ja on kiinnostunut lapsesta, hänen asioistaan, tekemisistään ja leikeistä. Haastavien lasten kohdalla ongelmat tehdään tietoisiksi ja heidän kohdallaan voidaan tehdä yhteinen sopimus siitä, miten asiaa korjataan. Onnistumisista annetaan lapselle kiitosta.

Rauhallinen ilmapiiri myötävaikuttaa läheisen suhteen luomista lapseen ja se, että aikuinen on tietoinen lapsen kiinnostuksen kohteista. Lasten kuuntelemiseen liittyy se, että lasten ideat otetaan toiminnan suunnittelussa esille. Rajat ja säännöt antavat kasvattajien mukaan lapsille turvallisuuden tunnetta päivähoidossa, ja ne synnyttävät luottamusta aikuiseen. Myös lasten tasapuolinen kohtelu ja positiivisen palautteen antaminen vaikuttavat läheisen suhteen muodostumiseen. Huumori nähdään myös tärkeänä aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Kasvattajat miettivät myös sitä, että vastavuoroinen vuorovaikutus vaikuttaa aikuisen ja lapsen väliseen suhteeseen. Eli siihen vaikuttaa myös se, haluaako lapsi olla vuorovaikutuksessa heidän kanssaan.

Lapsen lähellä oleminen, koskettaminen ja yhdessä oleminen vaikuttavat aikuisen ja lapsen läheisen suhteen muodostumiseen. Läheistä suhdetta lapseen yritetään päivähoidossa muodostaa ottamalla lapsia syliin, silittelemällä heitä, taputtelemalla heitä ohimennen ja halaamalla heitä. Syli mainittiin monessa vastauksessa, ja se nähtiin tärkeänä, että lapsi pääsee syliin aina kun hän haluaa. Kasvattajat kuitenkin huomauttivat, että kaikki lapset eivät tykkää sylissä olemisesta, silittelystä ja taputtelusta. Erilaisia lapsia on siis lähestyttävä eri tavalla. Myös hiljaiset ja ”vetäytyvät” lapset tulisi huomioida, ja lapselle on annettava aikaa tutustua rauhassa aikuiseen ja ottaa kontaktia.

Päivähoidossa lapsille jaetaan huomiota muun muassa aamulla, kun heitä tervehditään. Lapsilta kysytään heidän kuulumisiaan, ja esimerkiksi aamukokoonotumisien aikana voidaan yksitellen mainita lapsen nimi ja huomioida hänet. Myös perushoitotilanteet, pukeutumistilanteet ja ruokailut ovat hyviä hetkiä jakaa huomiota, kunhan niissä ei keskitytä asian suorittamiseen vaan myös vuorovaikutukseen ja yhdessä olemiseen. Aikuinen voi myös mennä lasten leikkeihin mukaan.

Kasvattajat mainitsivat tässä tehtävässä, kuten seuraavissakin, lasten yhteistoimintaan liittyviä asioita. He mainitsivat mm. seuraavia periaatteita: kaikki leikkivät kaikkien kanssa, yksin oleva kannustetaan toisten joukkoon ja leikkiin jakamisessa huomioidaan kaveri, että lapsi ei jää yksin. Tästä voisi päätellä, että aikuisen ja lapsen suhteeseen vaikuttaa sekin, miten aikuinen hoitaa lasten keskinäisiä suhteita.

Päätelin kasvattajien vastauksista, että osalla on käytössä kiinteä pienryhmä, ja useimmilla ei. Päivähoidossa pienryhmätoiminta tukee läheisen suhteen muodostumista. Myös lapsen kanssa kahdestaan vietetty aika esimerkiksi pelaillen tai perushoitotilanteissa vaikuttaa aikuisen ja lapsen väliseen suhteen kehittymiseen. Päivähoidon käyttämiä keinoja lasten kanssa yhteisen ajan viettämiseen ovat leikit, jumppa, laululeikit, lukeminen, muovaileminen, pelaaminen ja muu yhdessä tekeminen ja ikätasoinen toiminta. Muutamassa päiväkodissa käytettiin vuorovaikutusleikkiä, jolla koettiin olleen vaikutusta vuorovaikutussuhteen laatuun. Vuorovaikutusleikki eli ryhmätheraplay on erityiskasvatuksen menetelmä.

Vanhempien ja hoitajien välinen suhde, tiivis yhteistyö, ja hyvä kasvatuskumppanuus vaikuttavat siihen, miten läheiseksi suhde lapseen muodostuu. Aikuisen ja lapsen välisen läheisen suhteen muodostumiseen vaikuttavaa myös se, minkä ikäisenä lapsi aloittaa päivähoiton ja kuinka monta hoitopäivää lapsella on päivähoitossa. Myös se vaikuttaa, mihin aikaan päivästä lapsi tulee hoitoon. Ne vaikuttavat siihen, kuinka paljon kasvattaja näkee lasta ja kuinka paljon aikaa hän viettää lapsen kanssa. Lapset, joita harvoin nähdään, saattavat jäädä muita etäisemmiksi. Lapsen ja aikuisen yhteisen historian luominen on osa aikuisen ja lapsen välisen läheisen suhteen muodostumista.

Osa kasvattajista pohti myös, mitä he voisivat vielä tehdä omissa ryhmässään, jotta heidän ja lasten välinen suhde muodostuisi läheisemmäksi. Näitä pohdintoja oli muutamassa ryhmässä kirjattu erikseen muistiin. Näiden ryhmien kasvattajat mainitsivat esimerkiksi, että heillä pitäisi olla enemmän aikuisia ryhmässä, enemmän pienryhmätoimintaa, heidän pitäisi antaa enemmän aikaa lapsille, kysellä enemmän lasten kuulumisia, ja antaa mahdollisuuksien mukaan lapsille yksilöllistä huomiota esim. yhdessä pelaillen. He voisivat myös aiempaa enemmän kuunnella lapsia, havainnoida lapsia, ottaa heitä enemmän syliin ja keskustella vielä enemmän lasten kanssa. Kasvattajat pohtivat myös, että he voisivat jakaa lapset aikuista kohti, jotta jokainen lapsi tulisi päivän aikana huomioitua. Ja että jokainen hoitaja voisi tarkkailla, kenelle hän antaa enemmän huomiota, ja antaa sitä sitten lapselle, joka on saanut sitä vähemmän.

2.1.2 Päivähoitohenkilöstön mahdollisuudet lisätä ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta

Kasvattajien toinen tehtävä oli pohtia yksin ja tiimissä seuraavaa kysymystä, johon oli tarkoitus vastata oman lapsiryhmän osalta:

Millä tavoin lisätään koko ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta?

Tämän tehtävän kohdalla aikuiset näkivät lapsen arvostamisen tärkeänä. Kasvattajat pohtivat myös, että lapsen persoonaa ja kiinnostuksen kohteita tulisi huomioida ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta lisättäessä. He mainitsivat myös lasten tasa-puolisen kohtelun ja hyvien tapojen käytön ryhmässä, ja että aikuisen toiminnan tulisi olla johdonmukaista. Aikuisten keskinäisestä vorovaikutuksesta pohdittiin, että ryhmään vaikuttaa se, että aikuiset osoittavat toisilleen välittämistä, kunnioitusta ja hyvää henkeä.

Syksy ja ryhmien muutostilanteet ovat tärkeää aikaa ryhmän yhteenkuuluvuuden tunteen muodostamisen kannalta. Ryhmäharjoitteiden käyttö on etenkin syksyllä tärkeää. Tutustumisleikkejä käytetään silloin esimerkiksi lasten nimien opettelemiseen. Yhteisleikkien lisäksi ryhmän yhteishenkeä luodaan puhumalla ryhmästä me-hengellä. Esimerkiksi aamupiirin aikaan korostetaan omaa ryhmää käyttämällä oman ryhmän nimeä. Lapsille jaetaan myös vastuuta me-hengen nimissä. Esimerkiksi niin, että kaikki osallistuvat yhteiseen askarteluun.

Yhteenkuuluvuuden tunnetta luodaan myös sillä, että ryhmissä katsotaan yhteisesti, ketä lapsista on paikalla ja kuka on poissa. Ryhmässä voidaan myös kiinnittää huomiota yksittäisiin lapsiin niin, että eri päivinä tuodaan esille aina eri lapsi koko ryhmän edessä, myönteisellä tavalla. Ryhmissä tehdään myös koko ryhmän yhteisiä päätöksiä, sekä puhutaan yhteisistä säännöistä ja sopimuksista. Esimerkiksi yhdessä lapsiryhmässä pohdittiin lasten kanssa melua ja sitä, kuinka sitä voidaan vähentää. Ryhmän yhteenkuuluvuutta lisäävät myös tilanteet, joissa toimitaan koko ryhmänä tai ollaan koko ryhmänä läsnä. Ryhmään kuulumisen tulee esille esimerkiksi talon yhteisillä laulutunneilla, kun tarkistetaan, ketkä kaikki ryhmät ovat paikalla.

Omien ryhmätilojen, arjen rutiinien ja strukturoinnin, sekä turvallisten rajojen koettiin olevan yhteydessä ryhmän yhteenkuuluvuuden tunteen lisäämiseen. Myös sillä on merkitystä, että ryhmässä ovat tutut aikuiset ja lapset, ja että heidän välillään on positiivinen asenne. Yhdessä arjessa eläminen, arkipäivän askareet ja rauhallinen ilmapiiri edistävät kasvattajien mukaan ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta. Kasvattajat mainitsivat myös huumorin käytön ryhmässä sekä yhdessä hassuttelun ja pelleilyn edistävän aiemmin mainittua tavoitetta. Myös koko ryhmälle annettava myönteinen palaute, kuten myös lasten toisilleen antamat myönteiset palautteet, edistävät ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta. Aikuinen huolehtii myös siitä, että lasten väliset kiistatilanteet selvitetään.

Päivähoidossa lapsiryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta lisätään toiminnalla, johon kaikki osallistuvat ja joka on ikätason mukaista. Lasten kanssa käytetäänkin erilaisia lauluja, leikkejä ja pelejä. Yhteisten leikkien tulisi kasvattajien mukaan olla mielellään sellaisia, jotka eivät aiheuta kilpailua. Tällaisia ovat esimerkiksi leikit, joissa otetaan kontaktia toiseen lapseen. Lapsia ei kuitenkaan saisi pakottaa kontaktin ottamiseen. Lasten kanssa leikitään myös leikkejä, joissa

tarvitaan toisen luottamusta. Tai esimerkiksi kannustusjuoksua, jossa koko ryhmä kannustaa yhtä lasta juoksun aikana. Ryhmissä tehdään mukavia asioita niin pienryhmässä kuin koko ryhmässäkin.

Ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta lisäävät yhteiset tapahtumat ja tekemiset, joissa lapsia voidaan mahdollisesti ottaa myös mukaan toiminnan ideointiin ja suunnitteluun. Toiminnalla voi olla esimerkiksi yhteinen teema. Yhteisiä tapahtumia ja tekemisiä ovat esimerkiksi syntymäpäivien vietto, retket metsään ja yhteiset projektit. Yön vietto päiväkodissa yhdessä lasten ja aikuisten kanssa on myös ryhmää yhdistävä tapahtuma. Lasten kanssa voidaan myös käydä esiintymässä esimerkiksi päiväkodin ulkopuolella yhtenä ryhmänä. Tai lapset saattavat itse innostua tekemään itse näytelmiä.

Tässäkin tehtävässä mainittiin osassa päiväkoteja, että vuorovaikutusleikkiä käytetään lasten kanssa, jotta he voivat opetella tulemaan toimeen toistensa kanssa. Kasvattajat pohtivat myös, että isompia lapsia voisi ottaa mukaan pienten lasten hoivaamiseen. Lisäksi kasvattajat pohtivat koko ryhmää pienempien ryhmien toimintaa. Toiminnan suunnittelulla voidaan heidän mukaansa edesauttaa sitä, että aina eivät ole samat lapset ryhmässä. Näin opitaan hyväksymään toisia ja tulemaan toisten kanssa toimeen. Yksi kasvattaja totesi, että kun lapset ensin tutustuvat ja tulevat toimeen pienemmissä ryhmissä, on heidän sen jälkeen helpompi kokea yhteenkuuluvuutta myös isompaan ryhmään.

2.1.3 Päivähoitohenkilöstön keinot vaikuttaa lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen

Kasvattajien kolmas tehtävä oli pohtia yksin ja tiimissä seuraavaa kysymystä, johon oli tarkoitus vastata oman lapsiryhmän osalta:

Miten voitte vaikuttaa siihen, että lasten keskinäinen vuorovaikutus tulee myönteisemmäksi?

Kasvattajien mielestä aikuisen esimerkillä on merkitystä lasten keskinäiselle vuorovaikutukselle. Lapset ottavat aikuisten käyttäytymisestä ja vuorovaikutuksesta mallia. Lapsi ottaa mallia siitä, miten aikuinen esimerkiksi suhtautuu työtovereihinsa. Tähän liittyvä ajatus oli myös seuraava: Kun aikuinen kuuntelee lasta ja ottaa lapsen huomioon, niin lapsikin oppii ottamaan muut huomioon tämän kokemuksen kautta.

Kasvattajat pohtivat tehtävän kohdalla, että lasten yksilöllisyyden arvostaminen ryhmän sisällä ja sen jäsenenä on tärkeää. Erilaisuutta ja toisia lapsia tulisi hyväksyä, ja jokaisen tulisi saada olla sellainen kuin hän on. Kaikkien mielipiteille pitäisi antaa tilaa niin, että samat lapset eivät olisi aina äänessä. Lasten vahvuuksia tulisi korostaa ryhmässä. Ryhmässä tulisi myös ohjata toisten kuuntelemiseen ja siihen, miten asioita sanotaan toisille. Lasten keskinäisen myönteisen suhteen muodostumisessa todettiin olevan merkitystä yhteisillä säännöillä, hyvillä ja kauniilla tavoilla sekä sosiaalisilla taidoilla.

Ryhmän ilmapiirin tulisi olla positiivinen, kannustava, iloinen ja kiireetön. Jotta lasten keskinäinen vuorovaikutus muuttuisi myönteisemmäksi, tulisi lapsille järjestää positiivisia kokemuksia ja tilanteita. Myönteistä ilmapiiriä luo se, että asioita tehdään yhdessä, niissä kannustetaan ja onnistutaan, ja keuhataan. Tarkoituksena olisi, että lapsi kokisi itsensä myönteisten kokemusten kautta arvokkaaksi. Ryhmässä voidaan myös opetella sanomaan kaverista hyviä asioita.

Lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen vaikutetaan keskustelemalla lasten kanssa, leikkimällä yhteisleikkejä, vuorovaikutusleikkejä, lukemalla lapsille kirjoja ja satuja ja käyttämällä draamaa sekä nukketeatteria lasten kanssa. Tunteista puhuminen ja leikkien ohjaaminen pienryhmissä ovat myös keinoja vaikuttaa lasten vuorovaikutukseen. Vuorovaikutusleikin koettiin muuttavan lasten keskinäisiä suhteita myönteisemmiksi, sekä laululeikkien, joissa on mukana vuorovaikutusta. Myös pienryhmätoiminnan koettiin vaikuttavan myönteisesti lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen.

Jotta lasten keskinäinen vuorovaikutus muuttuisi myönteisemmäksi, voi aikuinen järjestää lapsille leikkitalanteita ja yhdessä tekemistä. Niissä lapset pystyvät tutustumaan toisiinsa ja he oppivat tuntemaan toisensa. Lapsia voidaan jakaa ryhmiin välillä esimerkiksi arpomalla tai leikkiväliseen perusteella. Tällöin eivät aina ”parhaat” kaverit leiki yhdessä. Tällöin lapset saattavat huomata, että toisen, itselleen vieraamman, lapsen kanssa onkin kiva leikkiä. Välillä lapsia voi jakaa ryhmiin, mutta välillä olisi myös hyvä, jos lapset saavat itse valita leikkikaverinsa.

Aikuinen pystyy vaikuttamaan lasten keskinäisiin suhteisiin puuttamalla leikkitalanteissa syntyviin konfliktitalanteisiin. Riitoihin puututaan heti, ne selvitetään, sovitaan, ja niissä pyydetään tarvittaessa anteeksi. Aikuinen toimiikin ns. ”sovittelijana ja neuvottelijana” lasten välillä. Jos lapset eivät halua ottaa toista lasta leikkiin, heidän kanssaan keskustellaan siitä, miltä lapsesta tuntuisi, jos häntä ei otettaisi mukaan leikkiin. Lapsia ohjataan myös omatoimiseen ongelmien ratkaisuun.

Aikuinen voi muulloinkin kuin riitatilanteissa kiinnittää huomiota lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen. Hän voi auttaa ja kannustaa lasta kaverisuhteissa, jos lapsi tätä apua tarvitsee. Siksi lapsia tulisi havainnoida, jotta aikuinen tietäisi, miksi lapsi ei tule toimeen toisten lasten kanssa. Joidenkin lasten kohdalla aikuinen voi sitten esimerkiksi sanoittaa lapsen itseilmaisua. Tai hän voi esimerkiksi olla mukana lasten tekemisissä ja leikeissä ja ohjata niissä lapsia huomioimaan toisiansa. Kirjoja voidaan käyttää lasten kanssa keskustelemiseen, jos vuorovaikutuksessa ilmenee ongelmia. Lasten kanssa voidaan keskustella esimerkiksi erilaisuudesta. Yksi ehdotettu keino muuttaa lasten keskinäistä vuorovaikutusta myönteisemmäksi on, että otetaan vahvemmat lapset auttamaan heikompia lapsia. Kiusaamiseen aikuisen tulisi puuttua välittömästi ja sosiaalisia taitoja voidaan harjoitella lapsen kanssa.

2.2 Ideoita lapsiryhmätoimintaan

2.2.1 Laulut ja lorut aikuisen lapsen kohdistamassa vuorovaikutuksessa

Aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa on tärkeää, että lapsi saa aikuiselta aikaa ja huomiota. Lämmin äänensävy ja yhdessä tekeminen osoittavat lapselle, että hänestä pidetään. Myös katseet, ilmeet ja lapsen kuunteleminen ovat tärkeä osa aikuisen lapsen suuntaamaa vuorovaikutusta. Kosketuskin on osa läheistä vuorovaikutusta, jolla lapselle voidaan luoda hyvää oloa.

Kirjastosta löytyy monia kirjoja, joissa on lorujen ja laululeikkien ohjeita. Monet niistä ovat jo osa kulttuuriamme, ja siksi niitä löytyy useista kirjoista. Laulut, leikit ja lorut ovat yksi keino olla lapsen kanssa ja yrittää parantaa omaa suhdetta lapseen. Monet lapset pitävät siitä, kun he kuulevat toistuvasti samoja tuttuja ja turvallisia lauluja ja loruja. Olennaista lapsen kanssa lorutellessa ja lauletaessa on, että kasvattaja myös osoittaa pitävänsä siitä, mitä hän tekee lapsen kanssa. Olisi hyvä, että aikuinen oikeasti iloitsisi lapsen läheisyydestä ja hänen kanssaan olemisesta.

Seuraavaksi on muutaman kirjan tiedot, joita voi käyttää silloin, kun halutaan olla läheisessä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Siinä on kaksi kirjaa päivähoiton pienimpien lasten kanssa käytettäväksi, mutta esimerkiksi loruja voi käyttää isompienkin lasten kanssa. Kirjoissa on esimerkkejä siitä, miten laululeikin aikana voi koskettaa lasta ja pitää hänen kanssa hauskaa. Siinä on myös lauluja yhdessä hauskan pitämiseen. Yhdessä kirjassa on unilauluja, joiden nimet listasin muistinvirkistykseksi päiväunihetkiin.

Krokfors, M., Laaksonen, L., Salo, M. 1991. Körö körö. Lystiä leikkiä 0 – 3-vuotiaille. Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

- Kirja on tarkoitettu lasten vanhemmille, päivähoiton henkilöstölle ja niille, jotka saavat olla lähellä pientä lasta. Kirja sisältää perinteisiä lauluja ja loruja, joita on kokeiltu 0 – 3-vuotiaiden kanssa.
- Kirjassa on monipuolisesti mm. tuutulauluja, köröttely- ja keinutteluruleikkejä, loruja ja lauluja, joissa kosketellaan lapsen kättä sekä piiri- ja leikkilauluja.

Esimerkkejä kirjasta:

Kutitusloru **Aa bee cee**, s. 49:

Loru:

A B C, kissa kävelee, tikapuita pitkin taivaaseen.

Leikki:

Lapsi on selällään, ja aikuisen sormet kävelevät lapsen varpaista kainaloihin kutitellen.

Köröttelyloru **Körö körö kirkkoon**, s. 32-33:

Loru:

Körö körö kirkkoon, papin muurin penkkiin
ruskealla ruunalla, valkealla varsalla
aitojen alitse peltojen peritse.
Top-sis top-sis top-sis top.

Leikki:

Lapsi istuu laulun aikana aikuisen polvilla. Häntä tuetaan käsistä ja selästä ja hypitellään lorun rytmissä. Laulun viimeisessä top-sanassa lapsi nostetaan korkealle tai ”pudotetaan” polvien väliin

Hiiri keittää puuroo, s. 53:

Loru:

,: Hiiri keittää puuroo,:
antaa tolle,
antaa tolle,
antaa tolle,
antaa tolle,
mutta tämä pikkuinen jäikin ilman.

Hiiri aikoo keittää vielä lisää puuroa,
mutta vesi onkin lopussa.

Hiiri lähtee vettä hakemaan.
Hiiri juoksee kipittää.
Tulee oja vastaan,
hyppää yli ja juoksee vielä.
Tuolla on kaivo.
Nyt hiiri sai vettä
ja lähtee kotiin keittämään puuroa.

,: Hiiri keittää puuroo,:
Antaa pikkuiselle
ja syö vielä itsekin.

Leikki:

Kutitetaan lapsen kämmentä,
kosketetaan peukalon päätä,
kosketetaan etusormen päätä,
kosketetaan keskisormen päätä,
kosketetaan nimettömän päätä,
kosketaan pikkurillin päätä.

Aikuisen kaksi sormea
juoksevat lapsen käsivarrella.
Lapsen kyynärtaivetta kutitetaan.

Lapsen kainaloa kutitetaan.

Samat liikkeet päinvastaisessa järjestyksessä.

Kutitetaan lapsen kämmentä,
kosketaan pikkurillin päätä,
viedään lapsen käsi omalle suulle.

Alho, E., Hautsalo, H. & Perkiö, S. 1994, Vauvojen laulun aika. 2. painos. Helsinki: WSOY.

- Kirjassa on loruja ja lauluja. Kirja on suunniteltu 0-3-vuotiaille. Siinä on tietoa myös vauvamusiikkiryhmien ohjaajille.
- Kirjassa on paljon ohjeita siihen, miten aikuinen voi liikuttaa vauvaa laulujen ja lorujen tahdissa. Siitä huomaa, että kirjan kohderyhmä ovat päivähoidon pienimmät lapset. Kirjassa on myös laululeikkejä vähän isommille pienille lapsille. Tämä on tutustumisen arvoinen teos alle 3-vuotiaiden lasten kanssa työskenteleville.

Esimerkkejä kirjasta:

Vauvahieronta, Laulu **Hiljaa sivellään** (Suomi), s.22:

Laulun sanat:

Hiljaa hiljaa sivellään, vauvan otsaa sivellään.

Ohje hieromiseen laulun tahdissa:

Hiljaa hiljaa sivellään, vauvan kasvoja (korvia, poskia, jne.) sivellään

..kaulaa (ulota sivelyt olkapäille saakka

..olkapäitä

..käsiä (sivele olkapäistä alas sormiin asti, sivele myös ranteet, kämmen ja jokainen sormi, ravista käsiä kevyesti välillä)

..rintaa (sivele ja hiero kylkiluiden suuntaisesti)

..vatsaa

..jalkoja (reisiä, pohkeita, nilkkaa, jalkapohjaa, varpaita)

(Käsittele jokainen varvas erikseen. Ravista jalkoja välillä kevyesti.)

..selkää

..pakaroita

Päätä hierontatuokio pitkiin sivelyihin päästä jalkoihin.

Räntärokki (L. Kostilainen), s.104:

Laulun sanat:

Jalkojeni alla litisee, jalkojeni alla lotisee.

Jalkojeni alla litisee, jalkojeni alla lotisee.

Mitä se on? Mitä se on?

Se on vettä! Se on vettä!

Kerrataan edelliset, ja viimeisellä kerralla lauletaan aitoa kuravettä.

Leikki:

Hypitään riemukkaasti.

Kohotetaan kädet yläviistoon.

Taputetaan reisiä.

Järvenpää, Leena (toim.) 2009. Aa tuuti lasta. Unilauluja lapsille. Helsinki: Tammi.

- Unilaulut ovat keino rauhoittaa lasta unille ja luoda hänelle levollinen olo. Lapsi myös tuntee olonsa mukavaksi ja turvalliseksi, kun hän kuulee kasvattajan rauhallisen äänen. Kirjan sisällysluettelo muistuttaa meitä siitä, mitä lauluja on olemassa.

Kirjassa ovat seuraavat laulut ja nuotit, jotka löytyvät myös cd:ltä:

1. Oravan pesä / P.J. Hannikainen (säv.), san. Immi Hellen (s. 5)
2. Pii pii. pikkuinen lintu / Kansanlaulu (s.7)
3. Nuku, nuku nurmilintu / P.J. Hannikainen (säv.), san. trad. (s.8)
4. Mitä itket, pieni lintu? / P. J. Hannikainen (säv.), san. Kanteletar (s.9)
5. Pieni metsälintu? / Kansanlaulu (s. 10)
6. Pikku Lauri / Sofie Lithenius (säv.), san. Sakari Topelius (s.12)
7. Unen poika / Kansanlaulu (s.13)
8. Pikkuinen poika / Kansanlaulu (s.14)
9. Kuu ja tähdet / Kansanlaulu (s.15)
10. Aa, aa, allin lasta / Kansanlaulu (s.16)
11. Aa, tuuti pientä / Kansanlaulu (s.17)
12. Tuuti tuuti / Kansanlaulu (s.18)
13. Tuuti äidin lasta / Juhani Pohjanmies (säv.) (s.19)
14. Kehdon ääressä / Kansanlaulu (s.20)
15. Tuutilullaa lasta / Kansanlaulu (s. 21)
16. Iltalaulu / Mikael Nyberg (säv.), J. Mustakallio (san.) (s.22)
17. Nuku, nuku lapsi / Kansanlaulu (s. 24)
18. Hiljaa uni tulla saa / Niina Bell (säv. & san.) (s. 25)
19. Suojelusenkeli / P. J. Hannikainen (säv.) , Immi Hellen san. (s. 26)
20. Ljuuli, ljuuli / Kansanlaulu (s. 29)

Esimerkki kirjasta:

Nuku , nuku nurmilitu (säv. P.J. Hannikainen, san. trad.)

1. ja 3. säkeistö

Nuku, nuku nurmilintu, väsy väsy västäräkki.

Nuku nurmelle hyvälle, vaivu maalle valkealle.

2. säkeistö

Tuuti, tuuti, tuomenmarja,

liiku, liiku lempilehti,

nuku nurmilintuseni,

väsy västäräkkiseni.

2.2.2 Koko ryhmän toimintaa yhteenkuuluvuuden tunteen lisäämiseksi

Ryhmässä yhteishenkeä luovat yhteiset sopimukset ja tavat. Ryhmän kanssa voidaan miettiä yhteisiä sääntöjä, joita myös noudatetaan. Ne luovat toiminnalle rajoja ja samankaltaisuutta, ja lapset oppivat miten käyttäytyä. Yhteisistä tavoista voisi mainita ruokarukoukset tai -lorut, jotka lausutaan koko ryhmän kanssa yhtä aikaa ääneen. Yhteinen sopimus voisi olla esimerkiksi, että autetaan tarvittaessa muita tavaroiden siivoamisessa.

Hyvistä tavoista voidaan keskustella lasten kanssa useaan otteeseen, sillä ne vaikuttavat siihen, miten toisia kohdellaan. Hyvistä tavoista voidaan keskustella esimerkiksi ruokaillessa tai teatteriin mentäessä. Keskusteluaiheena voivat olla myös arjen asiat, kuten pyytäminen ja auttaminen. Mietin keinoa, millä lapsia voisi muistuttaa näistä tavoista välillä niinkin, että se ei aina ole aikuinen, joka ohjenta lasta. Lasten näkemyksiä hyvistä tavoista voisi esimerkiksi nauhoittaa kasettinauhurille, ja niitä voisi sitten kuunnella tarvittaessa. Lisäjännitystä lapsille luo silloin se, kun odotetaan, tuleeko nauhalta oma ääni.

Yhteishenkeä voidaan luoda erilaisilla yhteisillä tapahtumilla ja hauskanpidolla. Tärkeää on toisten seurasta nauttiminen. Yhteinen tapahtuma voi olla esimerkiksi retki, jossa mennään eläintarhaan. Tai retken kohteena voi olla esimerkiksi metsässä asuva peikko, tonttu tai jokin muu satuolento. Retken ei tarvitse suuntautua kovin kauas, ja sille otetaan mukaan mehua ja keksiä. Eväshetket luovat hyvää oloa, ja juttutauot ovat tärkeitä yhteishengen luomisessa. Muita yhteisiä tapahtumia ovat esimerkiksi juhlat ja naamiaiset, joissa voidaan yhdessä tanssia ja leikkiä.

Päivähoidossa koko ryhmälle yhteistä toimintaa ovat laulu- ja liikuntahetket, joissa helposti syntyy vuorovaikutusta lasten kesken. Nämä koko ryhmän yhteiset hetket ovat niitä, joissa lapset oppivat olemaan lähellä toisiaan ja tuntemaan toisiaan. Näissä hetkissä voidaan myös laittaa sellaisia lapsia yhteen, jotka eivät normaalisti ole tekemisissä toistensa kanssa. Seuraavaksi on muutama ajatus siitä, mitä lasten kanssa voisi tehdä niin, että koko ryhmä on mukana:

Musiikki:

- Maalataan isolle paperille niin, että kaikki maalaavat yhtä aikaa musiikkia kuunnellen. Lapset maalaavat, mitä mieleen tulee. Kuvan ei tarvitse esittää mitään, ja se voidaan ripustaa seinälle esimerkiksi tulevien askartelutöiden taustaksi. Kuvan on tultava esille, jotta lapset näkevät yhdessä tehdyn työn tuloksen.
- Lapset liikkuvat musiikin tahdissa niin, että yksi johtaa, ja muut seuraavat perässä.
- Soitetaan yhdessä laulujen tahdissa.
- Leikitään yhdessä musiikkileikkejä, kuten faraon kissaa.

Liikunta:

- Liikunnassa voidaan luoda yhteishenkeä käyttämällä esimerkiksi leikkivarjoa. Leikkivarjon kanssa voi yhteisvoimin tehdä erilaisia leikkejä, kuten pomputella sen päällä palloja tai juosta varjon alta.
- Joukkuepeleillä voidaan luoda yhteishenkeä, kun yksi tiimi taistelee toista vastaan, sillä silloin lapset tekevät yhteistyötä yhteisen saavutuksen eteen. Tärkeää olisi kuitenkin, että eri joukkueet voittaisivat suurin piirtein yhtä paljon. Joukkueen osanottajia tulisi myös eri peleissä vaihdella, jotta lapset tekisivät yhteistyötä eri lasten kanssa. Tai sitten lapset voivat koko ryhmänä taistella esimerkiksi kasvattajaa vastaan esimerkiksi siinä, kenen puolella on enemmän palloja liikuntasalissa.

- Hetket, jolloin lapsi johtaa toimintaa, ovat myös vuorovaikutteisia hetkiä. Lapsi voi esimerkiksi tehdä rummulla ääntä, jonka aikana toisten lasten täytyy tehdä jotain liikettä. Kun ääni hiljenee, on lasten pysähdyttävä. Joka ei pysähdy, putoaa pois.
- Fyysisellä läheisyydellä lapset tutustuvat toisiinsa, mutta tässä on muistettava, että kaikki eivät kestä läheisyyttä. Lapset voivat esimerkiksi hieroa toisiaan palloilla tai mennä lattialle makaamaan ”kalanruoto” kuvioon. Siinä laitetaan pää toisen vatsan päälle, ja joka toisen lapsen jalat menevät jonon tapaisessa muodostelmassa joko oikealle tai vasemmalle

Ryhmän yhteishenkeen voidaan vaikuttaa myös sillä, että suunnitellaan yhdessä jotakin, ja toteutetaan sitä myös yhdessä. Tarkoitus on, että tehdään yhdessä kokonaisuuksia. Toteutus voi tapahtua niin, että yksittäisistä asioista muodostuu kokonaisuus, tai niin että kaikki työstävät yhtä aikaa samaa asiaa. Näin lapsilla on yhteinen tavoite mihin pyritään. Valmiista teoksesta tai muusta lapset näkevät, mitä he ovat yhdessä saavuttaneet. Tai sitten voidaan huomata, kuka on tehnyt minkäkin osan kokonaisuudesta, ja korostetaan, että yhdessä saatiin näin hieno juttu aikaiseksi! Seuraavassa listassa on muutama ajatus siihen, mitä lasten kanssa voidaan suunnitella ja ideoida:

- Mietitään yhdessä, mitä halutaan tehdä koko ryhmän kanssa. Leikitäänkö salapoliisia? Kauppaa? Rakennetaanko yhteinen maja? Nukkekotia? Mitä näitä varten tarvitsee valmistaa? Valmistetaan yhteisiä leikkivälineitä, ja leikitään koko ryhmän kanssa, sekä erikseen, näitä leikkejä.
- Valmistetaan näyttely vanhemmille. Se voi koostua askarteluista, luonnon materiaaleista, taideteoksista jne. Lasten kanssa voidaan ideoida ja toteuttaa näyttely, sekä leipoa tarjoiltavat.
- Mitä kasvia kasvatettaisiin? (tietenkin myrkytöntä, ja mielellään ei kovin voimakastuoksuista). Hoidetaan sitä kukin vuorollaan. Katsotaan, miten kasvi kasvaa.
- Tehdään yhteinen satu. Yksi lapsi aloittaa, seuraava jatkaa, seuraava jatkaa... Yksi lapsi sanoo aina muutaman lauseen. Satu voidaan laittaa yhteiselle seinälle ja kotiin luettavaksi.

Jotkut lapset nauttivat koko ryhmältä saamastaan huomiosta, mutta toiset saattavat myös ahdistua huomion keskipisteenä olemisesta. Siksi tulisikin ottaa huomioon, millä tavoin lapsia voi asettaa ryhmän huomion keskipisteeksi. Olisi kuitenkin hyvä, että ryhmä tiedostaa lapsen olemassaolon, jotta lapsi voisi tuntea olevansa osa ryhmää. Lapsiryhmässä voisi käyttää esimerkiksi seuraavia keinoja siihen, että lapset huomioivat toisiaan:

- Joku lapsista piiloutuu peiton alle ja arvuutellaan, kuka siellä mahtaa piillä
- Piirretään lapsen hahmo piirtoheittimen avulla valkoiselle paperille. Leikataan siitä lapsen pää mustalle paperille. Arvuutellaan ryhmässä, mikä on kenenkin profiili.
- Tehdään ryhmälle yhteinen postilaatikko. Tiettyinä aikoina vuodesta lapset askartelevat tai piirtävät jotakin toisilleen. Aikuinen arpoo kenelle teokset lähetetään, jotta jokainen lapsi saisi postia.
- Lapset tekevät toisilleen esimerkiksi kukkaseppeleen

Yhteishenkeä voidaan yrittää luoda myös ottamalla koko ryhmä mukaan lasten rohkaisuun ja kannustamiseen. Jos lapsi on haasteiden edessä, voidaan koko ryhmän kanssa kannustaa häntä kannustushuudoin ja taputuksin, jolloin lapsi kokee saavansa koko ryhmän tuen. Lopuksi lasta onnitellaan saavutuksestaan.

2.2.3 Lapsen itsetunnon vahvistaminen ja vuorovaikutuksessa tarvittavien taitojen harjoittelu

Lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen voidaan vaikuttaa kohdistamalla huomio yksittäisiin lapsiin. Mikäli lasten keskinäinen vuorovaikutus ja leikit eivät suju, on mietittävä, mistä se johtuu. Jos syy löytyy, pyritään vaikuttamaan siihen. Jos taas se ei löydy, niin toimitaan oman intuition mukaan, tai yritetään auttaa lasta kokonaisvaltaisesti. Lasten ongelmat vuorovaikutuksessa voivat nimittäin johtua hyvinkin monenlaisten taitojen puutteesta.

Päiväkodeissa on käytössä erilaisia materiaaleja, joita voidaan käyttää erilaisten sosiaalisten taitojen harjoitteluun. Kasvattajan kannattaa tiedustella muistakin kuin omasta ryhmästään, että onko talossa jo valmiiksi materiaalia esim. tunnetaitojen opetteluun (esim. tunnemuksu). Seuraavaan on koottu joitakin ajatuksia ja kirjallisuutta siihen, mitä lasten kanssa voisi harjoitella tai käsitellä.

LAPSEN ITSETUNNON VAHVISTAMINEN

Yksi keino yrittää vaikuttaa lapsen vuorovaikutukseen on luoda pohjaa hänen itsetunnolle. Lapsi tarvitsee aikuisilta kehuja silloin kun hän onnistuu. Ja hän tarvitsee aikuiselta kannustusta niihin asioihin, joihin ei vielä riitä uskallusta. Edellä mainituissa lauseissa ajatellaan, että lapsella on heikko itsetunto, johon tarvitsee vaikuttaa. Tarkoitus on kuitenkin, että pyrkisimme vaikuttamaan siihen, että lapselle muodostuu terve itsetunto. Ei sellaista, että lapselle tulisi narsistisia piirteitä.

Itsetunnosta on kirjoitettu kaksi hyvää kirjaa. Päivi Koiviston (2007) väitöskirja käsittelee sitä, kuinka hänen tutkimuksensa päiväkodin henkilöstö kehitti toimintaansa lasten itsetuntoa vahvistavaksi. Aho ja Tarkkosen (1999) teoksessa taas on konkreettisia esimerkkejä lasten itsetunnon tukemiseen. Teosten lähdetiedot ovat seuraavat:

Koivisto, P. (2007). ”Yksilöllistä huomiota arkisissa tilanteissa”. Päiväkodin toimintakulttuurin kehittäminen lasten itsetuntoa vahvistavaksi. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 311. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja.

Aho, S. & Tarkkonen, H. (1999) Itsetuntoharjoituksia esi- ja alkukasvatusikäisille. Julkaisusarja C:9. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Turku: Turun opettajankoulutuslaitos.

Päivi Koiviston (2007, 13, 61, 65-67) toimintatutkimukseen osallistui 1 - 6-vuotiaiden päiväkodin lapsiryhmien kasvattajia sekä osittain myös perhepäivähoitajia. Tutkimuksessa pyrittiin kehittämään päiväkodin kasvatuskäytäntöjä ja toimintatapoja lasten itsetuntoa vahvistaviksi. Tutkimuksen etenemisestä saa näkökulmia siihen, mitä kasvattaja voi pohtia luodakseen pohjaa lapsen hyvälle itsetunnolle. Poimin seuraavat asiat tutkimuksen etenemisestä kasvattajan pohdittavaksi:

- Mitä tiedät itsetunnosta ja sen vahvistamisesta?
- Miten itsetunnon vahvistaminen näkyy päivähoidon suunnitelmissa ja toiminnassa?
- Miten toimit eri vuorovaikutustilanteissa lapsen itsetunnon vahvistamiseksi ja miten reflektoit toimintaa?
- Miten toimitte tiiminä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa lasten itsetunnon vahvistamiseksi? Miten reflektoitte (eli tarkastelette / pohditte) toimintaanne?

- Kun edellisiä kysymyksiä on pohdittu ja mahdollisesti muutettu toimintatapoja, mietitään, missä määrin tietämys ja kasvatuskäytännöt ovat muuttuneet. Sekä pohditaan, miten kasvattaja toimii erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Sekä mitä odotuksia työntekijöillä on koko yhteisön yhteisille keskusteluille.
- Pohdintaa omasta itsetunnosta.

Koivisto loi väitöskirjaansa kokoavan mallin lasten itsetunnon vahvistamisesta päiväkodissa (ks. 148-150).

KUVIO 3. Lasten itsetunnon vahvistaminen päiväkodissa (Koivisto 2007, 149).

Kuviosta voi huomata, miten monet tekijät vaikuttavat lapsen itsetunnon vahvistamiseen. Lapsen itsetunnon vahvistaminen alkaa siitä, että kasvattaja tutkii omaa itseään, ajatuksiaan ja omia toimintatapojaan suhteessa teoria- ja tutkimustietoon lasten itsetunnon tukemisesta. Asioiden tietoinen pohtiminen on tärkeää, jotta niitä voidaan lähteä kehittämään. Koiviston mukaan tärkein tekijä lapsen itsetunnon vahvistamisessa on aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus, minkä takia siihen on kiinnitettävä huomiota. Vuorovaikutuksen tulisi olla pääasiassa sävyllään myönteistä ja siihen on sisällytettävä henkilökohtaista huomiointia. Lisäksi tulisi kiinnittää huomiota koko päiväkodin toimintakulttuuriin, että se tulisi lapsen itsetuntoa vahvistavaksi. Koiviston mukaan kasvatusyölle tavoitteita asetettaessa tulisi päättää, halutaanko vahvistaa lasten yleistä itsetuntoa, itsetunnon osa-alueita, vai molempia. Lasten itsetuntoa on vahvistettava yksilöllisesti, minkä vuoksi tulisi tuntea lasta ja tehdä yhteistyötä lapsen vanhempien kanssa (Koivisto 2007, 148-150.)

Yleisessä itsetunnon vahvistamisessa huolehditaan siitä, että

- 1) lasten kohtaamiseen ja kuunteluun keskitytään ja siihen järjestetään aikaa ja mahdollisuuksia,
- 2) lasten asioista sekä ajatuksista ollaan kiinnostuneita,
- 3) lapsille annetaan positiivista ehdotonta palautetta,
- 4) sanatonta vuorovaikutusta arvostetaan ja sitä käytetään tietoisesti hyväksi,
- 5) lapsille tarjotaan mahdollisuuksia sylissä oloon ja aikuisen läheisyyteen
- 6) lapsia rohkaistaan tunteiden ilmaisemiseen. (Koivisto 2007, 150.)

Kun lapsen itsetunnon osa-alueita vahvistetaan, annetaan lapselle mahdollisuus kokea pätevyyden tunteita niin kognitiivisella, fyysisellä, sosiaalisella kuin emotionaalisellakin itsetunnon alueella. Koiviston mukaan lasten pätevydentunnetta kehittää rakentava ohjaus, jolla tässä yhteydessä tarkoitetaan

- 1) luottamusta lapseen ja tämän osaamiseen,
- 2) kannustamista, tukea ja rohkaisua,
- 3) positiivisen, merkityksellisen ja mielellään kuvailevan palautteen antamista,
- 4) oikeudenmukaisuutta lapsiryhmässä. (Koivisto 2007, 150.)

Koiviston mielestä säännöt ja rajat ovat lapsella tärkeä osa hallinnantunteen kehittymistä. Ne auttavat lasta kontrolloimaan omaa käyttäytymistään ja arvioimaan käyttäytymisen vaikutuksia. Lisäksi Koivisto mainitsee itsetunnon vahvistamisesta, että esimerkiksi kiireettömyyttä edistävät ratkaisut lisäävät vuorovaikutusta. Hän muistuttaa myös, että aikuinen toimii lapsen esimerkkinä ja mallina vuorovaikutuksen, ja omaan itseen, kykyihin ja taitoihin suhtautumisen osalta. (Koivisto 2007, 150.)

Konkreettisia vinkkejä, harjoituksia ja leikkejä lapsen itsetunnon harjoittamiseksi on Ahon ja Tarkkosen (1999) kirjassa. Vaikka kirja on nimetty esi- ja alkukasvatusikäisille, voi osaa kirjan sisällöistä käyttää myös pienempien lasten kanssa. Kirja pohjautuu Borban ja Reasonerin käsitykseen itsetunnosta, minkä vuoksi myös kirjan sisällöt jakautuvat seuraavaan viiden eri itsetunnon alueen alle.

1 Perusturvallisuus

- Luottamukselliset suhteet
- Säännöt, menettelytavat ja rajat
- Positiivisen, avoimen ilmapiirin luominen

2 Itsensä tiedostaminen

- Itsearviointi
- Elämän tärkeimmät tapahtumat ja kokemukset
- Tietoisuus omasta erilaisuudesta ja sen hyväksyminen
- Tunteiden tiedostaminen, ilmaiseminen ja hallinta

3 Yhteenkuuluvuus

- Ryhmäkoheesion lisääminen
- Sosiaalinen herkkyys
- Sosiaaliset taidot
- Toisten kannustaminen ja rohkaiseminen

4 Tehtävä- ja tavoitetietoisuus

- Päätöksenteko, vaihtoehdot ja toiminnan seuraukset
- Itsereflektio
- Tavoitteiden asettaminen

5 Pätevyyden tunteet

- Omien vahvuuksien tiedostaminen
- Heikkouksien tunnistaminen ja hyväksyminen
- Edistymisen arviointi
- Tunnustuksen antaminen itselle eli self talk

Kaksi esimerkkiä kirjan tehtävistä: Ensimmäinen on kategoriasta säännöt, menettelytavat ja rajat.

Sääntöhiiri, s. 22:

Käsinuken avulla sovitaan yhdessä ryhmälle säännöt ja niiden rikkomisen seuraamukset. Tämä käsinukke, Sääntöhiiri, on mukana myös tilanteissa, joissa muistellaan ”unohtuneita” sääntöjä. Sääntöhiiri on positiivinen ja oikeudenmukainen ”persoonaa”. Se on apuna esimerkiksi lasten riitojen selvittämistilanteissa.

Toinen esimerkki on kategoriasta sosiaaliset taidot.

Yksinäisyys, s. 93:

Tavoitteena on oppia tunnistamaan yksinäisyyden tunne ja se, milloin yksinäisyys on mukavaa ja milloin ikävää. Luetaan keskustelun pohjaksi Tove Janssonin kirja ”Kuka lohduttaisi Nytytä”. Pohditaan Nytytin tilannetta. Muistellaan, milloin lapsi on tuntenut itsensä yksinäiseksi ja mistä yksinäisyys on johtunut. Luetaan Kirsi Kunnaksen runo ”Tunteellinen siili”. Keskustellaan siitä, miltä yksinäisyys tuntuu päiväkodissa, koulussa, kotona tai pihalla. Pohditaan, mitä voidaan tehdä, jotta kenenkään ei tarvitsisi tuntea epämiellyttävää yksinäisyyttä.

Edellä mainitun Ahon ja Tarkkosen (1999) (ks. Aho & Heino 2000, 48) teoksen harjoituksia käytettiin osana Ahon ja Heinin toimintatutkimusta, joka löytyy seuraavasta teoksesta:

Aho, S. ja Heino, S. (2000). Itsetunnon vahventaminen päiväkodissa. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja A: 191.

Tutkimuksessa huomattiin 5 - 6-vuotiaista lapsista, että lasten itsetunto oli keskitasoinen päiväkotiin tultaessa. Opettajien mielestä yli 30 prosentilla lapsista oli heikko itsetunto ja vain kahdella lapsella 29:stä oli vahva itsetunto. Lasten vanhemmat eivät arvioineet lastensa itsetuntoa heikoksi, mutta vain kolme arvioi lapsen itsetunnon vahvaksi. Toimintatutkimuksessa huomattiin lasten itsetunnon vahvistuneen tutkimuksen aikana.(Aho & Heino 2000, 58, 64-99.)

SOSIAALISTEN TAITOJEN HARJOITTELU

Varhaiskasvatuksessa saatetaan ajatella lapsen oppivan sosiaalisia taitoja vertaisten seurassa kuin itsestään, mutta aina näin ei ole. Siksi lapsen kanssa voidaan harjoitella mm. empatiaa. Kun lapsi satuttaa itsensä tai tarvitsee lohdutusta, tulisi hänen saada aikuiselta hoivaa. Näin hän kokee, miltä tuntuu, kun toinen huolehtii hänestä. Hän tarvitsee tätä kokemusta, jotta hän ymmärtää, mitä muut saattavat jatkossa odottaa häneltä.

Aikuinen voi hoivatilanteessa sanoittaa sitä, mitä lapsi ajattelee ja tuntee. Pienen lapsen voi olla vaikeaa tuoda esille sanallisesti sitä, miltä hänestä tuntuu. Kun tunteita sanoitetaan, lapsi myös oppii luokittelemaan tunteitaan. Kun lapsi pääsee perille omista tunteistaan, hänen on mahdollista havaita, että muut saattavat kokea tietyissä tilanteissa samalla tavalla. Lapsen kanssa voi puhua hänen tunteistaan esimerkiksi erilaisia ilmeitä sisältävien kuvien avulla tai kirjojen satuhahmojen avulla. Toisten tunteita taas voidaan havainnollistaa kysymältä lapselta tietyissä tilanteissa, että miltä kaverista nyt mahtaa tuntua. Varmistetaan tunne myös kaverilta, tai aikuinen sanoittaa sen. Yksi mahdollisuus on miettiä valokuvista, että mitä kuvan lapsi nyt ajattelee? Miten hän on joutunut tähän tilanteeseen? Mitä tapahtuu seuraavaksi? Kuvassa voi olla esimerkiksi pyörällä kaatunut lapsi. Tunnetaitojen opettelemisessa ja hoivaamisen opettelussa käyttökelpoinen leikki aivan pienten päiväkotilasten kanssa on nukun paijaaminen, syöttäminen ja nukkumaan laittaminen. Aikuinen ottaa nukun syliinsä, samoin lapset, ja aikuinen näyttää mallia, miten nukkea hoivataan.

Lapsen vuorovaikutus kavereiden kanssa ei aina onnistu. Lapsi saattaa esimerkiksi määrällä tai ottaa toisilta leluja pois. Tällöin kasvattaja voi kysyä lapselta, että huomasiiko hän, miksi toinen reagoi sinuun tuolla tavoin. Jos lapsi ei ymmärrä käytöksensä seurauksia, voi aikuinen kertoa, mitä tapahtui ja mitä voisi tehdä toisin. Välttämättä lapsi ei kuitenkaan ymmärrä tehneensä jotain väärin, vaan syyt löytyvät toisista. Silloin täytyy miettiä, millä muulla tavoin lapselle voisi näyttää, miten leikki ja muu yhteistoiminta voisi sujua toisen lapsen kanssa. Aikuinen voi esimerkiksi leikkiä ensin kahdestaan lapsen kanssa ja mallittaa, miten esineillä leikitään. Tai toinen tapa näyttää vuorovaikutusesimerkkejä voisi olla esimerkiksi aikuisten näytelmät. Aikuiset voivat itse keksiä lyhyitä näytelmäpätkiä, joista sitten keskustellaan joko jo näytelmän aikana tai sen jälkeen lasten kanssa. Näin lapsi ehkä oppii havaitsemaan, miten ympäristössä voisi toimia niin, että hän pääsee tavoitteisiinsa.

Jotta lapset voivat harjoitella sosiaalisia taitojaan, tulisi heidän olla vuorovaikutuksessa vertaistensa kanssa. Lapset tarvitsevat toisilta palautetta voidakseen opetella, miten tullaan toimeen kanssa ja miten saadaan leikki jatkumaan. Siksi voikin miettiä, voiko aikuinen välillä päättää, ketkä leikkivät yhdessä tai rakentavat yhdessä esimerkiksi palapeliä. Vaikka hyviä ystäviä ei tulisi erottaa, tulee kuitenkin niillekin antaa mahdollisuus, kellä ei ole ketään leikkikaveria. Kun aikuinen valitsee leikkiparit, on hyvä miettiä mm. lasten temperamenttia, leikin kiinnostuksen kohteita ja mitä lapsi voisi toiselta lapselta oppia.

Vuorottelu voi olla joillekin lapsille vaikeaa. Tahdotaan omia kaikki esineet itselle, tai jakaa vain huonoimmat niistä kavereille. Tähän voidaan yrittää vaikuttaa sillä, että harjoitellaan vuoron odottamista ja vuorottelua, sekä antamista ja ottamista. Ja annetaan aikoja, milloin kuka saa käyttää mitään. Vuoron odottamista harjoitellaan usein jo luonnostaan lapsiryhmässä, koska aikuiset jakavat mm. puheenvuoroja ja tehtäväkohtaisia vuoroja. Samalla harjoitellaan vuorottelua. Antamista ja vastaanottamista taas voidaan harjoitella niin, että pyydetään lapsia esimerkiksi viemään esineitä toisille lapsille. Ja opastetaan toista lasta siinä mitä hänen tulee tehdä, kun hän vastaanottaa esineen. Tai sitten voidaan käyttää erilaisia leikkejä, kuten ohjattua kauppaleikkiä,

jossa vaihdetaan rahaa ja tavaraa. Uusi leikki voisi olla esimerkiksi reportterileikki. Askarrellaan mikrofonit, ja lapset saavat haastatella toisiaan niiden avulla.

Kaikki lapset eivät ole yhtä taitavia puhumaan. Näillä lapsilla voi kiinnittää huomiota siihen, että heidän sanavarastonsa karttuu, jotta heillä olisi sanoja, joita käyttää toisten kanssa leikkiessä. Lapset voivat tässäkin asiassa oppia uutta havainnoimalla ja matkimalla, mutta myös lasten kielitaitoa voi harjoittaa. Esimerkiksi aikuinen voi sanoittaa sitä mitä lapsi tekee. Tai hän voi toistaa lapsen lauseen sillä tavoin, kun lapsi olisi halunnut asian sanoa. Tai voidaan pelata yhdessä erilaisia pelejä, kuten kuvadominoa, joissa on mahdollista muistella sanoja ja keskustella.

Oman äänen käyttöä ja samalla muiden edessä puhumista voidaan harjoitella jo lapsiryhmässä. Joissakin päiväkodeissa on oman lelun päivä, ja lelua myös esitellään koko ryhmän edessä. Tässä on haittapuolena se, että se vie hyvin paljon aikaa. Myönteistä taas on se, että lapsi pääsee kertomaan muille itselleen tärkeästä asiasta. Toinen keino saada lapsi puhumaan ryhmän edessä on jakaa järjestäjien tehtävät, jolloin jokaisella on oma vuoronsa hoitaa tehtävänsä. Järjestäjä kertoo esim. mitä ruokaa sinä päivänä syödään. Alle kolmevuotiailla taas olen esiintymisestä nähnyt, että aikuinen meni laulamaan lasten eteen. Tämän jälkeen 2-3-vuotiaat menivät itsekin laulamaan muiden eteen, ja muut istuivat yleisönä. Yksivuotiaatkin osallistuivat, ja menivät seisomaan toisten eteen ja katselivat heitä sieltä. Myös musiikin keinot ovat hyvä tapa harjoittaa esillä olemista ja rohkeuden löytämistä ryhmätilanteissa. Musiikissa lapsi voi esimerkiksi soittaa soittimella soolon toisten lasten edessä.

Kuuntelukin on taito, jota voi harjoitella. Sitä tarvitaan vuorovaikutuksessa, jotta voidaan vastata toisen kertomaan. Esimerkiksi seuraavin keinoin voidaan harjoitella kuuntelemista:

- Kuunnellaan musiikkia, ja maalataan siitä kuva
- Liikutaan luovasti musiikin mukaan
- Matkimisleikit, joissa toistetaan, mitä toinen sanoo. Tällainen on esimerkiksi päiväkodeissa paljon leikitty rikkinäinen puhelin, jossa istutaan ringissä. Yksi kuiskaa seuraavan korvaan sanan, joka lähtee kiertämään ringissä. Viimeinen kertoo minkä sanan kuuli, ja katsotaan, onko se sama kuin mikä lähetettiin liikkeelle.
- Laitetaan purkkeihin eri tavaroita ja kuunnellaan, missä purkeissa on sama sisältö / ääni
- Leikitään, että toinen on sokea. Toinen kuljettaa ja antaa ohjeita
- Piilotetaan esine, ja lapsi etsii sitä ryhmän opastuksella
- Kuunnellaan kasetilta tarinoita
- Kuunnellaan, mitä ääniä kuuluu huoneessa, kun kaikki ovat hiljaa
- Kuunnellaan, mikä soitin antaa kovimman / hiljaisimman äänen

Toisten kosketus voi olla toisille kauhistuksen paikka, ja toisia se taas auttaa tuntemaan läheisyyttä toiseen. Kosketusta voi turvallisesti tehdä aikuisen johdolla esimerkiksi piirileikin aikana, kun otetaan toisten käsistä kiinni. Lapset voivat myös piirrellä sormella toistensa selkään numeroita tai kuvioita. Olen myös kuullut, että jotkut aikuiset ovat käyneet nassikkapainikurssin (ehkä täältä: <http://www.nassikkapaini.fi/>). Kurssilla aikuiset opettelevat, miten lapset voivat kokeilla voimiaan keskenään turvallisesti, ja tässäkin tulee kosketusta lapsille hauska muodossa. Liikunnassa voidaan muutenkin käyttää mielikuvitusta kosketuksen suhteen, esimerkiksi voidaan leikkiä hippaleikkiä. Tai liikkua kottikärryillä niin, että yksi lapsi pitää toisen jalkoja ilmassa ja toinen kävelee käsillä eteenpäin.

Katsekontakti on tärkeä osa vuorovaikutusta. Vuorovaikutus hajoaa helposti, jos toinen ei katso toista ja osoittaa tällä tavoin, että häntä ei kiinnosta toisen tekemiset. Seuraavia keinoin voidaan esimerkiksi harjoitella katsekontaktin ottamista toiseen lapseen:

- Ollaan piirissä silmät kiinni. Aikuinen koputtaa lapsen selkään merkiksi siitä, kuka saa aloittaa. Aloittaja vinkkaa piirissä oleville jollekin silmää / räpsyttelee silmiä ja sanoo, minkä liikkeen toisen pitäisi tehdä. Vastaanottaja tekee liikkeen. Tämän jälkeen hän saa räpytellä silmiä ja joku tekee hänen sanomansa liikkeen. Helpompi versio on, jos yhteisesti päätetään liike, joka pysyy samana koko ajan.
- Piirretään toisen silmät. Mitä väriä niistä löytyy? Tarkistetaan valmiista työstä, että tuli samanväriset silmät
- Vauvaikäisillä voi laittaa lelut joita he käyttävät lähekkäin. Myös lapset sijoitetaan lähekkäin. Näin he saattavat helpommin huomata toisen lapsen ja ottaa häneen katsekontaktia
- Matkitaan toisen ilmeitä ja liikkeitä esim. musiikin tahdissa
- Tuijotetaan toista silmiin, kunnes toinen purskahtaa nauruun. Tätä olen itse leikkinyt usein lapsena.

Muita vuorovaikutustaitoja, mitä voidaan ryhmässä harjoitella, ovat mm. kysyminen ja neuvojen tiedusteleminen, avun pyytäminen, anteeksipyytäminen ja luvan kysyminen. Näihin taitoihin aikuiset luultavasti opastavat lapsia luonnostaan.

KIRJOJA KESKUSTELUHETKIIN

Tähän on koottu esimerkinomaisesti kirjoja, joita voi käyttää sekä koko ryhmän että yksittäisten lasten kanssa. Niiden tarkoituksena on lähinnä antaa kasvattajille ideoita siihen, minkä tyyppisistä asioista lasten kanssa voi keskustella. Keskusteluaiheita on kuitenkin olemassa paljon enemmänkin. Mikäli näistä ei löydy sopivaa kirjaa oman ryhmän lasten vuorovaikutuksen käsittelyyn, löytyy kirjastosta varmasti myös muita kirjoja, jotka sopivat tarkoitukseen.

Bambton, B. 2008. Ujo Ulla. Kurkista eläimiä. Suom. T. Raunonen. Karkkila: Mäkelä.

- Katselukirja, neljä aukeamaa
- *Kirjan opetus:* Muiden seuraan liittyminen voi aluksia tuntua vaikealta, mutta rohkeuden keräämisellä se onnistuu.
- *Kirjan tarina:* Pieni ujo vasikka piilottelee emonsa takana. Se on niin ujo, ettei uskalla mennä toisten kanssa leikkimään. Se näyttää surulliselta. Se puhuu kanin kanssa, joka vie vasikan mäelle katsomaan toisia lehmiä. Kani sanoo, että eikö siellä oleminen näytä hauskemmalta kuin yksinään oleminen ja rohkaisee vasikkaa. Vasikka uskaltaa mennä muiden seuraan niitylle.

Brown, J. A. 2002. Aksun uusi ystävä. Kuvitus S. Chaffey. Suom. H. Joensuu. Helsinki: Kirjalito.

- Katselukirja, pahvisivut, neljä aukeamaa
- *Kirjan opetus:* Huomioidaan toisia leikkiin mukaan ottamisessa.
- *Kirjan tarina:* Kolme karhua tulee Aksu-karhun luo, Verner on hänelle uusi tuttavuus. Vernerillä ei ole omaa lelua. Aksu ehdottaa, että leikitään omilla leluilla. Verner jää ulkopuoliseksi, ja Aksulle tulee siitä paha mieli. Hän ehdottaa toista leikkiä, jossa leluja jaetaan. Karhulapsilla on hauskaa leikkiä neljästään.

Liersch A. & Unzner, C. 1999. Ystävysten talo. Kuvitus C. Unzner. Suom. U. Kellomäki. Helsinki: Lasten keskus.

- *Kuvakirjan opetus:* Jos ei tee yhteistyötä, on epäkohtelias muita kohtaan, eikä hyväksy muiden tekemisiä, niin voi jäädä yksin.
- *Tarina:* Kettu, jänikset, villisika, hirvi ja siili ryhtyvät rakentamaan taloa. Mäyrä tulee mukaan. Hän komentaa muita, eikä puhu heille kohteliaasti. Eläimet pettyvät mäyrän käytökseen ja alkavat rakentamaan toista, omaa taloa. Kahden talon ollessa valmiita mäyrä huomaa olevansa yksin, ja yrittää päästä muiden seuraan tekemällä heille lahjan. Hän teki eräänlaisen reen, ja jänöemo kysyy lopussa, että kai varasit siihen istumapaikan myös itsellesi.

Reynolds, A. 2000. Vesa ja Valle seikkailevat päiväkodissa. Suom. R. Viitanen. Karkkila: Mäkelä.

- *Kuvakirjan opetus:* Lapsella on erilainen lelu kuin muilla. Lopussa siitä on kuitenkin hyötyä.
- *Tarina:* Vesa aloittaa päiväkodin, ja hän menee sinne jääkarhupehmolelun Vallen kanssa. Muilla lapsilla on ruskea nalle, ja yksi lapsi ihmettelee Vallen väritystä. Valle kulkee Vesan mukana päiväkodin päivän aikana. Päiväkotiuulkoilun jälkeen kaikki nallet ovat yhdessä kasassa. Valle löytyy ruskeiden lelujen joukosta nopeasti.

Reuterstrand, S. 2009. Empun uusi ystävä. Kuvitus J. Wik. Suom. T. Leskinen. Karkkila: Mäkelä.

- *Kuvakirjan opetus:* Tyttö harmistuu toisen erheestä, mitä todennäköisesti ei aiheutettu tahallaan. Sen takia hän ei halua ystäväystyä toisen kanssa. Kun hän pääsee omasta harmistuksestaan yli, niin toinen lapsi onkin ihan mukava.
- *Tarina:* Emppu on kylässä mummin luona, ja hän leikkii puiston leikkipaikalla. Tyttö haluaa leikkiä yksin ja rauhassa. Hän syö leipää samalla kun hän leikkii hiekkalaatikossa. Toinen lapsi tulee samaan paikkaan leikkimään, ja hänen leikki näyttää hauskalta. Toisen lapsen leikkiessä hiekkaa menee Empun leivän päälle. Emppua harmittaa. Toinen lapsi yrittää tulla juttelemaan Empulle, mutta hän ei vastaa toiselle lapselle, ei halua leikkiä toisen kanssa. Seuraavaksi Emppu menee keinuun, mutta hän ei osaa vielä keinoa. Hän kuitenkin haluaa näyttää toiselle lapselle että osaa, ja onnistuu siinä. Hän ei halua jäädä keinumisessa toiseksi, ja kumpikin keinu aina vaan korkeammalle. Kumpiakin naurattaa. Lapset ystäväystyvät tämän jälkeen ja leikkivät yhdessä.

Alopaesus, M., Disney, W. & Milne, A. A. 2002. Kania kiukuttaa. Walt Disney-tuotantoa, pohjautuu A.A. Milnen tarinoihin. Suom. M. Alopaesus. Helsinki: Sanoma Magazines Finland.

- *Kuvakirjan opetus:* Joskus voi olla huonolla tuulella, ja huono tuuli on ohimenevää. Lisäksi kirjassa tulee esille mm. se, mitä ystävyys on. Siinä tulee esille myös se, että ystävää voi olla vaikea lähestyä, jos hän on kovin kiukkuinen. Tämän kirjan avulla voi keskustella lasten kanssa esimerkiksi kiukun tunteesta, sen purkamisesta ja toisten auttamisesta.
- *Tarina:* Kani on huonolla tuulella, koska kasvimaan vihannekset eivät kasva hänen haluamallaan tavalla. Hän on kiukkuinen. Hän ei halua pitää hauskaa Tiikerin kanssa, Nasu ei ole varma kaipaako Kani hänen seuraansa. Puh ja Nasu päättävät auttaa Kania sen jälkeen kun he ovat keskustelleet Kanista. He neuvottelevat pöllön kanssa, joka neuvoo, että pitäisi yrittää ymmärtää, miksi kani on huonolla tuulella. Pöllö, Tiikeri, Puh ja Nasu menevät Kanin luo, ja he pohtivat, miksi juurekset eivät kasva. Selviää, että kani ei muistanut, ettei hän ollut kylvänyt siemeniä maahan. Ystävät auttavat häntä kylvämään siemenet.

Knutsson, G. 2005. Pekka Töpöhäntä saa ystävän. Kuvittanut H. Sonesson. Suom. T. Liukko. Helsinki: Gummerus.

- *Kuvakirjan opetus:* Kirjan avulla voi keskustella lasten kanssa siitä mitä on kiusaaminen. Kirjassa tuodaan kiusaamista esille ja sitä, että poikkeavankin eläimen kanssa voi ystäväystyä.
- *Tarina:* Pekka-kissalla ei ole häntää. Muut kissat kiusaavat häntä siitä. Pekka näkee ikkunasta Mauri-koiran. Koiraakin kiusataan. Kiusaajat saavat selville, että koiralta puuttuu toinen korva. Pekka miettii, miten voi lohduttaa Mauria, ja juttelee Maurille. He ystäväystyvät. Pekka menee tämän jälkeen juhliin, jossa on paikalla kissoja. Muut toteavat, että hän haisee koiralle, ja ne murisevat. Pekka puolustaa koiraan muiden edessä. Tämän jälkeen kissat menevät ulos ja näkevät mäyräkoiran. He uskovat sen olevan Maurin, ja yksi kissoista hyökkää koiran kimppuun. Käy kuitenkin niin, että koira on koko läänin kiukkuisin koira, ja kissa juoksee koiraan pakoon puuhun. Muut kissat nauravat puussa olevalle kissalle, joka aina määräsi itsensä muiden pomoksi. Pekasta ja Maurista tulee hyvät ystävä.

Friester, P. 2004. Parku-Pöllö. Kuvitus P. Goossens. Suom. T. Poskela. Helsinki: Lasten keskus.

- *Kuvakirjan opetus:* Eläimet yrittävät auttaa pöllöä, joka vain itkee. Pöllö itkee syyttä suotta. Lasten kanssa voi keskustella kirjan avulla esimerkiksi siitä, että joskus voi olla sellainen olotila, mitä ei osaa itsekään selittää. Lasten kanssa voi myös lukemisen aikana pohtia, että miksi pöllö itkee. Sekä sitä, miten eläimet yrittivät auttaa pöllöä.
- *Tarina:* Pikkupöllö ulvoo äänekkäästi metsässä. Siili kysyy, mikä on hätänä. Samoin korppi, ja ehdottaa leikkimistä. Seuraavana vuorossa on orava, joka kysyy mikä on hätänä, ja tarjoaa lisäksi tammenterhoa. Myyrä antaa kukkaseppeleen. Pöllö jatkaa ulisemista. Kovakuoriainen sanoo pöllöä hemmotelluksi muksuksi, ja pelottelee sitä. Tämän jälkeen eläimet tekevät pöllölle keinun. He keinuttavat pöllöä, joka singahtaa ilmaan ja lentää äitipöllön luokse. Äiti kysyy, miksi pikkuinen ulisee, ja muut ovat kuulolla. Pieni pöllö lopettaa ulisemisen ja toteaa ”En minä sitä enää muista”.

Inkpen, M. 2009. Tessun syntymäpäivä. Suom. P. Sauli. Karkkila: Mäkelä.

- *Kuvakirjan opetus:* Kuvakirjassa huomataan, että ajallinen käsite ”huomenna” tarkoittaa eri päivinä eri päivää. Kasvatuksen ja opetuksen kannalta kirjaa voi käyttää myös siihen, että pohditaan Tessun tunteita. Miltä Tessusta mahtaa tuntua, kun kukaan ei tule synttäreille? Haetaan esimerkiksi sitä, että onko koira ehkä yksinäinen.
- *Tarina:* Tessu tekee syntymäpäivilleen kutsukortit ja kakun. Tessun syntymäpäiväjuhliin ei tule kukaan paikalle. Tessu nukahtaa ja herää seuraavana päivänä oven koputukseen. Kaverit tulevat juhlimaan Tessun syntymäpäiviä. He tutkailevat kutsukorttia, ja huomaavat, että ”huomenna” ei olekaan tänään vaan Tessun tarkoittama juhlapäivä olikin eilinen. Tessu ehti jo syödä koko kakun. Hän pettyy lahjoihin, joita saa: lautasliinat ja kynttilät. Kolmas lahja onkin sitten käytännöllisin: se on kakku.

Hogan, M. 2007. Nalle Puh: hyvät tavat. Suom. M. Alopaeus. 2. uudistettu painos. Helsinki: Sanoma Magazines Finland.

- Kuvakirjaa on käytetty päiväkodeissa hyvien tapojen käsittelyyn. Muistaakseni kirja on pieni kuvakirja, jossa on lyhyesti yhdellä tai muutamalla lauseella mainittu erilaisia hyviä tapoja. Tätä voi käyttää tapakasvatukseen.

De Pétigny, A. & Suetens, C. 2005. Sauli ja hyvät tavat. Kertomus pienestä kanista, joka oppi kohteliaaksi. Kolibri.

- Kuvakirja sopii sen pohtimiseen, miten toiselta tulisi kohteliaasti pyytää jotakin asiaa.
- Kirjassa pupupoikanen yrittää saada äidiltä maitoa ja isää laittamaan hänelle riippumaton valmiiksi. Hän ei pyydä tarpeeksi kohteliaasti, ja vanhemmat eivät mukamas kuule, mitä lapsi sanoo. Sisko oivaltaa, että Sauli ei ole käyttänyt taikasanoja. Ne ovat sitä, että pitää pyytää kauniisti, ja sanoa kiitos ja ole hyvä! Kun Sauli kysyy kohteliaasti vanhemmilta maitoa ja riippumattoa, hän myös saa ne.